

*МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет початкової освіти
Кафедра фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі
Лабораторія модернізації початкової освіти*

ПЕРШІ КРОКИ НА НИВІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Випуск 19

*Збірник матеріалів
Всеукраїнської студентської
науково-практичної
Інтернет-конференції
«Освіта в національному вимірі: досвід,
проблеми, перспективи»*

14 квітня 2023 року

Умань — 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Факультет початкової освіти

Кафедра фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі

Лабораторія модернізації початкової освіти

ПЕРШІ КРОКИ НА НИВІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної

Інтернет-конференції

«Освіта в національному вимірі: досвід, проблеми, перспективи»

(м. Умань, 14 квітня 2023 р.)

Випуск 19

Умань

2023

2

Головний редактор:

Комар О. А., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, завідувач лабораторії модернізації початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Редакційна колегія:

Грітченко Т. Я., канд. пед. наук, доц., доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Лоук О. В., канд. пед. наук, доц., доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Роєнко Л. М., канд. пед. наук, доц., доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Торчинська Т. А., канд. пед. наук, доц., доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Шевчук І. В., канд. пед. наук, доц., доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Чучаліна Ю. М., канд. пед. наук, доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Байдюк Л. М., викладач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Загоруйко Н. П., викладач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Солтусенко М. М., викладач-стажист кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Алексеева Н. Д., викладач-стажист кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Відповідальний за випуск збірника:

Якимчук Б. А., кандидат психологічних наук, професор, декан факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

*Рекомендовано до друку рішенням ради факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 11 від 14 квітня 2023 року)*

Перші кроки на ниві наукових досліджень: зб. матеріалів Всеукр. студ. наук.-практ. Інтернет-конф. «Освіта в національному вимірі: досвід, проблеми, перспективи», (м. Умань, 14 квіт. 2023 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ф-т початкової освіти [та ін.] ; [голов. ред. Комар О. А. ; редкол.: Грітченко Т. Я., Лоук О. В., Роєнко Л. М. [та ін.] ; відпов. за вип. Якимчук Б. А.]. – Умань : Візаві, 2023. Вип. 19. – 119 с.

До збірника увійшли матеріали конференції учасників Всеукраїнської студентської науково-практичної Інтернет-конференції «Освіта в національному вимірі: досвід, проблеми, перспективи» у яких здобувачі вищої освіти розглядають актуальні питання організації освітнього процесу в Новій українській школі.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

УДК 001.891(06)

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2023

ЗМІСТ

Артемович Наталія

Науковий керівник: викладач Байдюк Л. М.

ВИКОРИСТАННЯ АУДІО-ВІЗУАЛЬНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ..... 8

Бабюк Ольга

Науковий керівник: д.п.н, професор Комар О. А.

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЯК
ЗАСІБ З'ЯСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СІМ'Ї 12

Брагіна Юлія

Науковий керівник: к.п.н., доцент Грітченко Т. Я.

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ МОРАЛЬНОЇ ЯКОСТІ
ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА 17

Валах Анастасія

Науковий керівник: к.п.н., доцент Роєнко Л. М.

ВПЛИВ БАЙКИ НА ЗАСВОЄННЯ МОЛОДШИМИ
ШКОЛЯРАМИ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ 22

Власюк Ірина

Науковий керівник: к.п.н., доцент Торчинська Т. А.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ЗНАНЬ
В УЧНІВ 28

Гліжинська Олена

Науковий керівник: к.п.н., доцент Торчинська Т. А.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ..... 31

Горгос Діана

Науковий керівник: к.п.н., доцент Добридень А. В.

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ..... 36

Горділа Олена

Науковий керівник: к.п.н., доцент Грітченко Т. Я.

УСПІШНІСТЬ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА
ПРОБЛЕМА 41

Давиденко Сніжана

Науковий керівник: д.п.н, професор Комар О. А.

ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ
МИСЛЕННЯ УЧНІВ..... 45

Керетів Ганна

Науковий керівник: к.п.н., доцент Торчинська Т. А.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НУШ..... 49

Короленко Наталія

Науковий керівник: к.п.н., доцент Добридень А. В.

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ 52

Кройтор Світлана

Науковий керівник: к.п.н., доцент Грїтченко Т. Я.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ
ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ..... 56

Левченко Анастасія

Науковий керівник: викладач Байдюк Л. М.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ «МОЗКОВИЙ
ШТУРМ» НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВИХ
КЛАСАХ 61

Логоша Ганна

Науковий керівник: д.п.н, професор Комар О. А.

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ ЗАВДАННЯ ФОРМУВАННЯ
ЕЛЕМЕНТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ..... 67

Маліновська Вікторія

Науковий керівник: д.п.н, професор Комар О. А.

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ
ОСОБИСТOSTІ УЧНІВ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ..... 72

<i>Міколуца Дінара</i> <i>Науковий керівник: викладач Байдюк Л. М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	76
<i>Музикова Катерина</i> <i>Науковий керівник: викладач Байдюк Л. М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	81
<i>Оріненко Катерина</i> <i>Науковий керівник: к.п.н., доцент Чучаліна Ю. М.</i> ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	85
<i>Осіпенко Світлана</i> <i>Науковий керівник: к.п.н., доцент Лоюк О. В.</i> РОЗВИТОК ДОПИТЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	91
<i>Петрікова Олена</i> <i>Науковий керівник: к.п.н., доцент Роєнко Л. М.</i> ПРИНЦИПИ ДОБОРУ ФОЛЬКЛОРНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ПРАВОПИСНИХ ВПРАВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	96
<i>Пісна Олена</i> <i>Науковий керівник: к.п.н., доцент Торчинська Т. А.</i> ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ НАД КАЗКОЮ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	99
<i>Польчук Анастасія</i> <i>Науковий керівник: викладач-стажист Солтусенко М. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	104
<i>Руда Анна</i> <i>Науковий керівник: викладач-стажист Солтусенко М. М.</i> ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	107

Фартушна Тамара

Науковий керівник: к.п.н., доцент Добридень А. В.

**ВИХОВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВИХ ВЗАЄМИН В УЧНІВ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ 109**

Шестак Тетяна

Науковий керівник: викладач Байдюк Л. М.

**ХАРАКТЕРИСТИКА ДИДАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ СУЧАСНОГО
УРОКУ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 113**

Артемович Наталія

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

викладач **Байдюк Л. М.**

ВИКОРИСТАННЯ АУДІО-ВІЗУАЛЬНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Аудіо-візуальний, або, як його інакше називають, швидкісний чи структурно-глобальний метод виник у Франції у 50-і роки ХХ ст. Його створення пов'язане з іменами таких видатних лінгвістів і психологів як П. Губерина (Югославія), П. Риван, Р. Мишеа, Ж. Гугенейм, А. Соважо (Франція). Він набув поширення як у самій Франції, так і в Югославії, Англії, Канаді, Туреччині, Польщі та деяких інших країнах.

Незалежно від кінцевої мети початковий ступінь, на думку прихильників цього методу, повинен бути присвячений розвитку усного мовлення. Навчання спочатку письма, а потім і читання проводиться в кінці початкового ступеня і спрямоване на розвиток уміння написати і прочитати те, що вже добре засвоєне усно. Завдання в галузі усного мовлення полягає в тому, щоб забезпечити учням можливість користуватись іноземною мовою у повсякденному спілкуванні (у країні, мова якої вивчається).

Сама назва методу відбиває покладені в його основу принципи. Він зветься аудіо-візуальним, оскільки весь новий матеріал сприймається учнем протягом тривалого часу лише на слух («аудіо»), а його значення розкривається за допомогою зорової невербальної

наочності – діапозитивів, діафільмів, кінофільмів («візуальний»). Цей метод називається також структурно-глобальним, оскільки навчання мови відбувається на основі спеціально відібраних структур, які сприймаються цілісно (глобально).

Особливий інтерес викликає відбір мовного матеріалу для аудіо-візуального курсу, у створенні якого брали участь видатні французькі лінгвісти (М. Брюно, Ж. Гугенейм). Словник та граматичні структури були відібрані на основі ретельного аналізу живої розмовної французької мови, для чого на плівку було записано велику кількість діалогів, «підслуханих» у різних ситуаціях повсякденного спілкування французів. Їх статистична обробка дала змогу виявити найчастіше вживані слова та фрази (конструкції).

Представники аудіо-візуального методу надають виключного значення тематиці, яка охоплює найчастіші випадки повсякденного спілкування. І хоча ці теми багато в чому співпадають з туристичною тематикою, популярною у прямих методах, їх розкриття проходить наочно – через діафільми. Теми являють собою закінчені скетчі, вони відтворюють окремі ситуації, в яких персонажі ведуть конкретну тематичну бесіду. Діафільми не лише є засобом наочної семантизації реплік, але й знайомлять учнів з умовами спілкування (ситуаціями), в яких ці репліки вживаються. Весь навчальний матеріал організовано в діалоги, які промовляються носіями мови. Різні види діалогічних реплік розглядаються як структури моделей речень, що сприймаються як одне ціле і складають кістяк тренувальної роботи.

Аудіо-візуальний метод зберігає всі основні принципи прямих методів, при цьому автори підкреслюють особливу важливість

глобального сприймання мовного матеріалу на слух та створення безпосередніх асоціацій між звучанням та значенням в умовах повного виключення рідної мови з процесу навчання. Основними способами засвоєння є імітація, заучування напам'ять та утворення фраз за аналогією. Протягом перших 15-16 уроків робота ведеться без підручника, для того щоб виробити в учнів звичку асоціювати звук зі змістом (аудіювання), а зміст (смісл) зі звуком (мовлення). Як вважають автори цього методу, наявність друкованого тексту гальмує розвиток усного мовлення. Розвиток певних автоматизмів письма, а потім і читання, якого навчають методом цілих слів, сприятиме запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Застосування аудіо-візуального методу в багатонаціональній аудиторії у країні, мова якої вивчається, коли заняття підкріплюються повсякденною і практикою спілкування з носіями даної мови, а метою є оволодіння розмовною мовою в межах туристичної тематики, є цілком доцільним. Однак навряд чи можливе застосування цього методу в шкільних умовах, і не лише через відсутність мовного середовища та стимулів до оволодіння усним мовленням, але й у зв'язку з негативними наслідками повного виключення рідної мови та великими труднощами, які виникають у процесі розкриття значень певних мовних явищ (слів, що мають абстрактне значення, фразеологізмів і т. ін.) за допомогою засобів невербальної наочності. Нерідко трапляються випадки, коли семантизація іншомовного матеріалу не викликає в учнів правильних асоціацій. Перебільшення ролі механічного тренування, виключення

з навчального процесу рідної мови і, відповідно, елемента свідомості є вразливим місцем аудіо-візуального методу.

Етапи навчання:

1. Презентація матеріалу. Учні двічі переглядають новий фільм: вперше без звукового супроводу (для створення відповідності думки), вдруге - у супроводі запису діалогу на магнітній плівці.

2. Пояснення. Діафільм переглядається ще раз, кадр за кадром, а викладач перевіряє правильність розуміння відповідних реплік. У разі виникнення труднощів він пояснює незрозуміле за допомогою парафразу, жестів, посиланням на деталі в кадрах і т. ін.

3. Повторення. Учні вчаться імітувати репліки діалогу, сприйняті на слух. Діафільм переглядається та прослуховується стільки разів, скільки необхідно для того, щоб кожен учень міг правильно повторити кожне речення за диктором. Особлива увага приділяється їх інтонаційному та ритмічному оформленню.

4. Активізація. Фільм демонструється без звукового супроводу, а діалог повторюється в ролях. Потім у лабораторії учні засвоюють відповідні структури, особливо їх звуковий супровід, на матеріалі коротких діалогів-фільмів, ситуації яких є варіантами ситуацій основного діафільму.

Застосування аудіо-візуального методу в багатонаціональній аудиторії, де ціллю є оволодіння розмовною мовою в межах туристської тематики, є цілком доцільним. В шкільних же умовах він не може дати великого ефекту не лише у зв'язку з відсутністю відповідних умов (сітка годин, склад учнів, відсутність мовного середовища), а й з ряду міркувань методичного характеру:

1. Попри широке застосування наочності, учні не отримують точного уявлення про мовні факти, що вивчаються, оскільки матеріал не отримує ніякого теоретичного осмислення.

2. Механічно завчені мовні зразки досить швидко забуваються, а тому вони не можуть бути основою для побудови власних висловлювань.

3. Цей метод позбавлений будь-якого освітнього значення, оскільки він заснований на найелементарніших розумових процесах: імітації й аналогії.

СПИСОК ВИКОРСИТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басіна А. Методика викладання іноземної мови в початковій школі.–К. :1. Шкільний світ, 2007. – С. 128.

2. <https://studfile.net/preview/7007596/page:7/>

Бабюк Ольга

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

д.п.н, професор **Комар О. А.**

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЯК ЗАСІБ З'ЯСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СІМ'Ї

Як уже зазначалося, кожна сім'я має свої особисті проблеми і підходити до їх розв'язання слід індивідуально, враховуючи специфіку й особливість ситуації та психологічного стану членів сім'ї. Тому одним із головних напрямів у роботі шкільного психолога є діагностика, що дозволяє, особливо на початковому етапі, вивчити психолого-медико-педагогічні особливості особистості учнів і

мікросередовища, умов життя, інтереси і потреби, труднощі і проблеми, конфліктні ситуації, причини, що зумовили відхилення у поведінці підлітка тощо.

Психологічна діяльність має свою специфіку, що й обумовлює характер і засоби отримання професійної інформації за допомогою різноманітних діагностичних методик: тестів, опитування, анкетування тощо. Разом із тим психолог за специфікою своєї роботи повинен володіти методами, психологічного і навіть медичного діагностування.

Термін «діагностика» (від грецького *diagnosis* – розпізнання) виник у рамках медичної науки і практики, використовується для визначення процесу розпізнання хвороби [2]. Ураховуючи специфіку психолого-педагогічної діяльності, а також те, що у науці прижився термін «соціальні хвороби» на позначення хвороб, що викликані соціально-економічними умовами, а саме, – бідність, голод, безробіття, самотність, бездуховність, моральне зубожіння суспільства та інші, – то ми можемо визначити, що соціально-педагогічна діагностика – це: 1) діяльність з розпізнавання та аналізу соціальних патологій і проблем; 2) процес такого аналізу з виведенням висновків про предмет, що вивчається; 3) галузь соціально-педагогічної науки про методи отримання таких знань [2].

Проводячи діагностування стану виховання дітей у неповній сім'ї, шкільний психолог повинен підібрати відповідні методи з урахуванням специфіки досліджуваної проблеми.

Методи психологічної діагностики. Уже на етапі первинного діагностування психолог має змогу з'ясувати: 1) до якого типу сімей

за станом благополуччя (благополучну, неблагополучну, групи ризику) можна віднести досліджувану сім'ю; 2) причини, що призвели до виникнення проблем у сім'ї; 3) рівень стану проблеми, з якою звернулася сім'я; 4) особливість стилю виховання у цій сім'ї тощо, що в свою чергу дозволить обрати правильні види роботи та заходи щодо розв'язання проблеми.

Так, за допомогою досліджень, проведених фахівцями – психологами, соціологами, педагогами та – щодо соціально-психологічних проблем виховання та соціалізації дітей у неповних сім'ях, де батьки розлучилися, було з'ясовано, що складності неповної сім'ї такого типу знаходять свій вияв у стилі спілкування: втрачається врівноваженість, доброзичливість, з'являється роздратованість, байдужість, погіршується емоційна атмосфера в сім'ї, погіршується поведінка дитини як у школі, так і вдома, знижується рівень успішності. У відносинах з однолітками, вчителями і навіть з батьками діти з таких сімей найчастіше починають проявляти агресивність. Найбільш серйозними проблемами таких сімей є те, що взаєностосунки між батьками не тільки позначаються на морально-емоційній атмосфері сім'ї, а й можуть викликати нервово-психічні розлади, особливо молодших членів сімейного колективу. Дитина перебуває у стані постійної тривожності [1, с. 58-59].

Це може призвести до того, що дитина буде намагатись знайти позитивні емоції у вуличних компаніях, бродяжництві, зверненні до алкоголю, наркотиків тощо.

Проведення діагностики стану сімейного виховання є

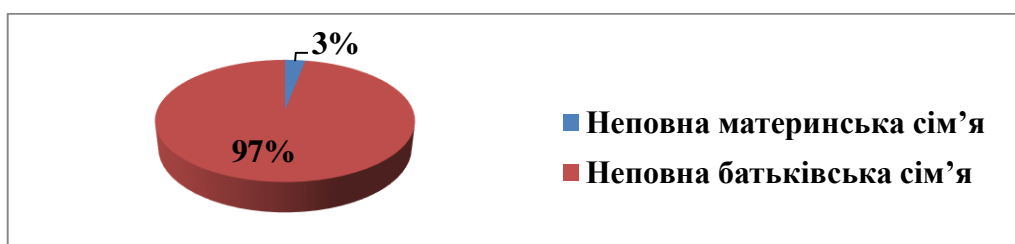
важливою передумовою для переходу до наступного етапу роботи з сім'єю – профілактично-корекційного.

Ми намагалися вивчити та проаналізувати проблеми дітей, які виховуються в неповних сім'ях. З метою перевірки ефективності даної роботи ми провели експериментальне дослідження учнів з неповних сімей. Для цього ми вивчили та проаналізували дані статевовікового складу учнів з неповних сімей в загальноосвітньому закладі.

Експериментальні дослідження проводилось на базі Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 30. Завдання експерименту полягало у: 1) виявленні проблемних зон в родинному вихованні і сфері взаємин в неповних сім'ях; 2) розробці проекту надання психологічної, соціально-педагогічної допомоги членам неповних сімей та забезпеченні його впровадження.

Розглянемо типи неповних сімей (по статевій приналежності виховуючого батька).

З 194 учнів, які виховуються в неповних сім'ях, 188 дітей виховуються лише матерями і 6 дітей – лише батьками.

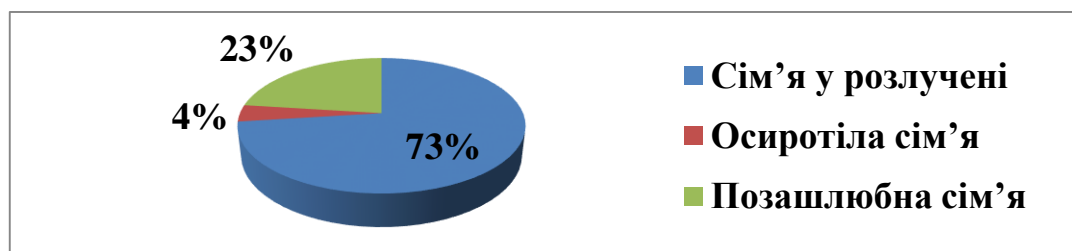

Рис. 1. Типи неповних сімей (по статевій приналежності виховуючого батька), в яких виховуються учні школи №30

Як видно з рис. 1. 97% виховуються в неповних материнських сім'ях і лише 3% – в неповних батьківських сім'ях.

Далі розглянемо типи неповних сімей. З 194 учнів, які

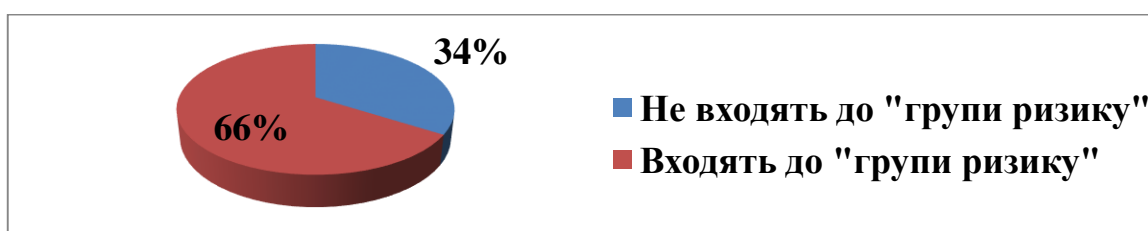
виховуються в неповних сім'ях, 142 дитини виховуються в розлучених сім'ях, 7 – в усиротілих сім'ях і 45 – в позашлюбних сім'ях.

Рис. 2. Типи неповних сімей

Як видно з рис. 2. 73% виховуються в неповних розведених сім'ях, 4% – в усиротілих сім'ях і 23% – в позашлюбних сім'ях.

На завершальному етапі контент-аналізу оброблялися і аналізувалися дані про приналежність дітей з неповних сімей до «групи ризику». Дані результати представлені на рис. 3.

Рис. 3. Діти, які виховуються в неповних сім'ях входять до «групи ризику» шкільної і соціальної дезадаптації

Як видно з рис. 3, серед учнів, які виховуються в неповних сім'ях, 66% дітей включено фахівцями в «групу ризику» за чинникам дезадаптації. З них (якщо прийняти дітей з неповних сімей «групи ризику» за 100%) 26% – групи ризику шкільної дезадаптації і 74% – група ризику соціальної дезадаптації.

В цілому, проведений контент-аналіз дозволяє зробити висновок про те, що кожна п'ята дитина, що навчається в школі, виховується в неповній сім'ї. За статевою ознакою по віковому –

значна перевага учнів підліткового віку (11-15 років). Основна маса дітей виховується в неповних материнських сім'ях (97%), що утворилися в результаті розлучення (73%). Кожна четверта дитина виховується в позашлюбній материнській сім'ї. Більше двох третин дітей з неповних сімей включено фахівцями в «групу ризику» за ознакою дезадаптації (в основному, соціальною).

Отримані дані уточнювалися в бесіді з класними керівниками, а також соціальним педагогом і практичним психологом школи. Матеріал узагальнювався.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дементьєва І. Негативні чинники виховання дітей в неповній сім'ї. *Соціологічні дослідження*. 2001. № 11. 280 с.
2. Яковлева А. М., Афонська Т. М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків : Торсінг. 2018. 670 с.

Брагіна Юлія

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Грітченко Т. Я.**

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ МОРАЛЬНОЇ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

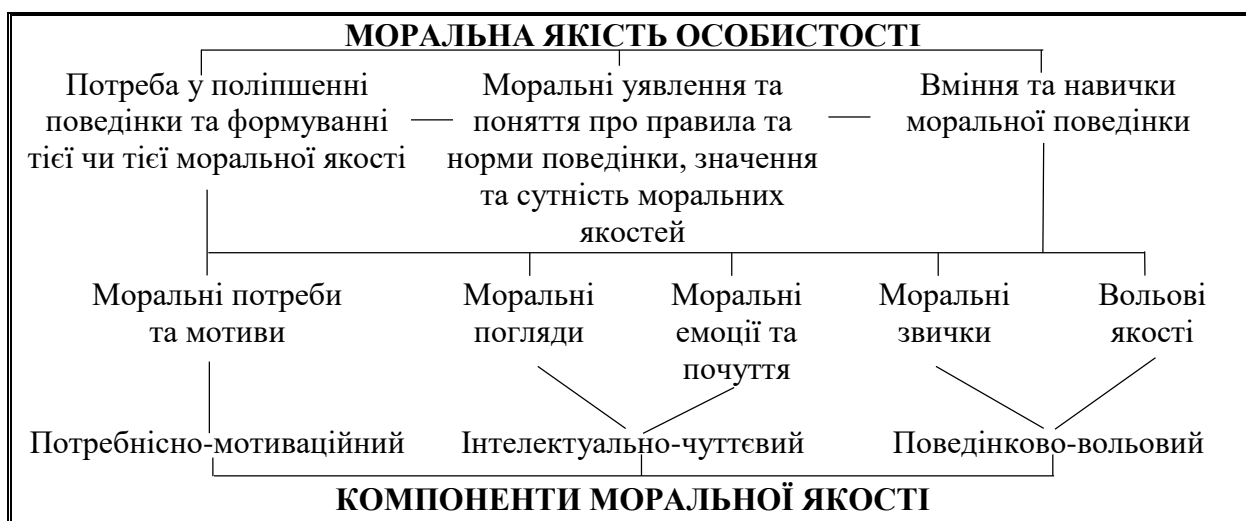
Для з'ясування сутності моральних якостей особистості дуже важливим є питання про їх внутрішню структуру. Слід зазначити, що це питання торкалося деяких соціологічних, психологічних і педагогічних досліджень. Так, С. Білозерська, підкреслюючи психологічну основу діяльності та поведінки особистості, вказує, що

«у людини є внутрішня єдність (поведінкова, мотиваційна, свідома), яка дозволяє їй більш-менш самостійно інтерпретувати будь-яку ситуацію і реагувати на неї вибірково, по-своєму» [2, с. 102]. І. Бех зазначає, що «інтелектуальні та емоційні властивості, потреби та звички у своїй сукупності утворюють моральні якості, серцевину моральності особистості» [1, с. 10].

Вказуючи на змістову відмінність моральних якостей, Н. Шагай відзначає їх структурну єдність. «Будь-яка якість як динамічне особистісне утворення, – зазначає авторка, – у психологічному аспекті включає в себе такі структурні компоненти: по-перше, сформовані та стійкі потреби в тій чи тій діяльності або сфері поведінки; по-друге, розуміння морального значення тієї чи тієї діяльності або поведінки (свідомість, мотиви, переконання); по-третє, закріплені навички, вміння та звички поведінки; по-четверте, волюву стійкість, що допомагає долати перешкоди, що зустрічаються, і забезпечує постійність поведінки. Зазначені структурні компоненти властиві будь-якій моральній якості, будь це працьовитість чи колективізм, дисциплінованість чи товариськість, хоча конкретний зміст і прояв цих якостей буде, безумовно, специфічним» [5, с. 60].

Попри окремі відмінності у трактуванні структури моральних якостей, названі вище автори виокремлюють у ній компоненти, що охоплюють сфери потреб і мотивів особистості, її свідомості та поведінки. Хоча проаналізовані роботи повністю не вичерпують проблему, але дають можливість, на наш погляд, наблизитися до її розв'язання.

Проведене дослідження дозволило уточнити та конкретизувати структуру моральних якостей особистості молодшого школяра. Компоненти цієї структури представлені на схемі (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структура компонентів моральної якості особистості молодшого школяра

На наведеній схемі у структурі моральних якостей особистості молодшого школяра виокремлено такі компоненти:

- *потребнісно-мотиваційний компонент*, що є системою моральних потреб і мотивів діяльності, що домінують, та поведінки особистості молодшого школяра;
- *інтелектуально-чуттєвий компонент*, що визначає рівень розвитку моральної свідомості молодших школярів (моральні уявлення, поняття, погляди, емоції та почуття);
- *поведінково-вольовий компонент*, що виражає ступінь сформованості та стійкості моральних умінь, навичок та звичок, а також вольових властивостей особистості молодшого школяра.

Як показали наші спостереження, та чи та моральна якість особистості молодшого школяра характеризується стійкістю прояву не в будь-яких, а лише в однакових умовах і ситуаціях.

У молодшому шкільному віці в учнів відбувається формування найпростіших моральних якостей особистості, основу яких складають моральні звички, що сформувалися в результаті багаторазового повторення одних і тих же моральних дій і вчинків. Звісно, що вони стійко проявляються лише у відповідних умовах. Зміна ж останніх ставить молодшого школяра у ситуацію необхідності усвідомленого вибору тієї чи тієї форми поведінки та прийняття певного рішення, що з вікових особливостей і обмеженості морального досвіду поведінки молодших школярів викликає в них нерідко труднощі у практичній реалізації сформованої у певних умовах моральної звички [3, с. 12]. Наприклад, дуже часто можна спостерігати, коли молодші школярі виявляють ввічливість у спілкуванні з учителем, але не виявляють її у спілкуванні зі своїми однолітками.

З іншого боку, особистість молодшого школяра інтенсивно розвивається. Вона постійно і безперервно відчуває на собі формувальний вплив не лише умов довкілля, а й різноманітні цілеспрямовані виховні впливи, які, природно, викликають відповідні зміни у психологічній структурі моральних якостей. Зміни, що відбулися в морально-психологічній структурі особистості молодшого школяра, своєю чергою, значною мірою визначають зміни в його поведінці та діяльності. «Насправді особистість та її психічні властивості, – зазначає О. Столяренко, – одночасно і передумова, і результат, її діяльності. Внутрішній психічний зміст поведінки, що складається в ситуації, особливо значущій для особистості, переходить у стійкі властивості особистості, а властивості особистості своєю чергою позначаються на її поведінці» [4, с. 102].

Отже, моральні якості особистості молодшого школяра, як і їх психологічні та поведінкові ознаки, є динамічною системою, змістові й структурні компоненти якої постійно і безперервно розширюються, збагачуються, об'єднуються (інтегруються) у складніші особистісні утворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн.1 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
2. Білозерська С. І. Роль спілкування у формуванні та розвитку моральних якостей молодшого школяра. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ : Плай, 2003. Вип. 8. Ч. 2. С. 101–108.
3. Васильєва Д. Формування моральних якостей у молодших школярів за допомогою гурткової роботи. *Студентські ініціативи: теорія і практика початкової освіти* : матеріали II наук.-практ. інтернет-конф. студ. ф-ту почат. навчання, Харків, 12 трав. 2021 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди / за заг. ред. В. В. Ушмарової. Харків, 2021. С. 12.
4. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
5. Шагай Н. М. Формування моральних якостей молодших школярів – важлива передумова становлення громадянина. *Особистісно орієнтовані педагогічні технології у початковій освіті* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (4-5 травня 2006 р.). Тернопіль : Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, 2006. С. 59–63.

Валах Анастасія

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Роєнко Л. М.**

ВПЛИВ БАЙКИ НА ЗАСВОЄННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Морально-етичні цінності молодших школярів закладаються на уроках читання за допомогою пояснень, розповідей, дискусій, рольових ігор, етичних бесід. Така робота часто супроводжується удосконаленням знань про мораль та корекцію уявлень дітей про вимоги до власної поведінки через самооцінку і самоконтроль. Саме тут закладаються головні морально-етичні цінності, такі як: справедливість, сміливість, добро, зло, співчуття, повага тощо, які вони порівнюють з персонажами казок, байок, легенд, оповідань.

Одним з найважливіших засобів всебічного і гармонійного розвитку особистості дитини є художня література. Вона розширює життєвий досвід, допомагає відчувати, дізнатися і пережити те, що читач не може зробити в житті.

Художній твір – це складана системна єдність, пізнати яку можна лише за допомогою аналізу, що вимагає розгляду окремих елементів художнього тексту стосовно цілого. Тому аналіз мови твору, сюжету, композиції, системи образів у взаємозв'язку сприяє усвідомленню художньої ідеї [19, с. 196].

Читання художніх творів, зокрема байки, сприяє формуванню морально-етичних цінностей у молодших школярів. Байка є основою

етнічної моралі, оскільки в ній описані стереотипи поведінки, на яких виховане не одне покоління людей. В основі байок покладено спостереження за життям і побутом, а висновок зводиться до практичної мудрості. Байка пропонує спосіб вироблення стереотипу морально-етичної поведінки дитини від протилежного, показуючи, як не потрібно робити.

Вчителю і дітям слід сприймати байку як особливий літературний жанр з яскраво вираженою специфікою художнього бачення її автором явищ реальної дійсності та відображення їх у формі своєрідного художнього світу байки. Саме освоєння авторського віддзеркалення навколишнього світу в байці привчає дитину розрізняти зло та добро, формує у читача своє особливе ставлення до світу зла і переконує його у важливості розуміння того, коли і як може трансформуватися реальний світ у світ байки. А це, в свою чергу, вимагає внесення у методику навчання молодших школярів читання байок таких змін, які б сприяли формуванню у дітей уміння вдивлятися у створені байкарем персонажі і картини світу, дізнаватися цей світ, запам'ятовувати образи і сюжети байки та на інтуїтивному рівні вловлювати типові для цього світу ситуації і відносини персонажів і «привласнювати» все це як власний життєвий досвід.

Байка – це один із літературних жанрів, персонажами якого виступають тварини, які виявляють характерні риси людей. Крім того, байки є повчальними історіями, які виступають засобами морально-етичного виховання молодших школярів. Важливою ланкою в перебігу морального розвитку є моральна освіта, мета якої

полягає в ознайомленні молодшими школярами комплексом знань про моральні принципи та норми суспільства, якими він має оволодіти.

Оригінальна, хитромудра, вона містить таємницю, яку хочеться розкрити. Вивчення байки важливо і для оволодіння секретами виразного читання. Жанрові ознаки байки визначають особливості її читання. Педагоги потрібно орієнтувати дітей на виділення теоретичного поняття «байка». У цьому йому допоможе загальноприйняте визначення.

Байка – коротка розповідь у віршах або в прозі з прямо сформульованим моральним висновком. Події і герої в ній зображаються інакомовний. Героями байки частіше за все є тварини, що втілюють в собі негативні риси людської вдачі. Для байки характерні «чіткість, образність, виразність опису, влучність мови» [39, с. 23].

Літературна мова надзвичайно багата, що, безумовно, позитивно позначається на моральному розвитку молодших школярів. Незліченна кількість метафор, епітетів сприяє не тільки вихованню лінгвістичної грамотності, а й розвитку творчого мислення та художніх здібностей дитини. У процесі вивчення мови байок, молодші школярі проектують образи у свою свідомість. У цьому випадку в кожній дитині вони будуть специфічними. Важливо зазначити, що в самому сюжеті байки вже закладений дух доброчесності та патріотизму.

Зрозуміти, що хотів сказати автор своєю байкою, часто допомагає мораль – висновок, до якого автор старанно направляє

увагу читача. Мораль часто знаходиться в кінці байки, але може бути і на початку, іноді вона тільки передбачається, – і тоді читач сам догадується, що хотів сказати автор.

У методиці (Е. А. Адамович, Н. П. Кононікин, Н. А. Щербакова, Н. А. Щепетова, В. І. Яковльова і ін.) традиційним став підхід, згідно якому робота над текстом байки починається з розкриття її конкретного змісту. Потім слідує з'ясування сенсу іносказання і, нарешті, розглядається мораль.

Н. П. Кононікин і Н. А. Щербакова рекомендують не читати мораль байки, поки не зрозумів зміст конкретної частини байки, поки діти не з'ясували особливостей дійових осіб, не зробили перенесення «характерних рис тварин, зображених в байках, в реальне людське середовище».

Інший шлях роботи над байкою описаний Л. В. Занковим. На його думку доцільніше відразу ж після читання байки без якої-небудь попередньої бесіди пропонувати таким, що вчиться питання: «Яка основна думка байки?». Не удаючись до аналізу тексту байки, що вивчається висловлюються щодо її головної думки, після чого їм ставиться друге питання: «Яка мораль байки?».

Вже після того, – пише Л. В. Занков, – як з'ясована мораль, діти самі читають байку. Потім відбувається короткий розбір мовних зворотів.

Байка містить у собі більші можливості для морального виховання учнів. Кожна байка – влучно намальована сценка з життя, на прикладі якої письменник учить мудрості народної, просто й жваво розповідаючи про різні вади людей.

У процесі роботи над байкою учень сам переносить на матеріальний носій своє ставлення до того чи іншого героя, що сприяє розумінню ним норм моральності. Л.В. Занков вважає, що аналіз байки веде від головної думки до моралі та до конкретного змісту. Як показують дослідження психологів і методистів, учні у своєму сприйнятті художнього твору проходять два етапи: безпосереднє сприйняття (емоційно-образне) та опосередковане (узагальнено-оцінне, пов'язане з розкриттям підтексту, з розумінням ідей). У цьому плані читання байки не є винятком. Навпаки, байка, як твір, якому притаманний високий ступінь узагальненості, укладений у моралі, вимагає чіткого сприйняття конкретно-образного змісту. Від правильного розуміння конкретного змісту та мотивів поведінки дійових осіб байки учні переходять до виділення її головної думки. Процес розкриття моралі байки представляє для учнів абстрагування найістотніших положень, що містяться в конкретній частині байки. Головна думка – висновок із конкретної частини байки, а мораль – узагальнене вираження ідеї.

Глибоке розуміння внутрішнього змісту байки досягається в результаті виконання відповідних запитань і завдань. Послідовність їх представлення учням може бути такою: сприйняття конкретного змісту, розкриття композиції, характерних особливостей дійових осіб, мотивів їхньої поведінки – розкриття алегорії – з'ясування головної думки конкретної частини байки – аналіз моралі.

Успіх роботи над байкою визначається низкою умов. По-перше, важливо в процесі аналізу байки допомогти учневі уявити розвиток дії, яскраво сприйняти образи. Тому доцільно пропонувати

учням словесне малювання, читання в особах на заключному етапі роботи. Необхідно розвивати в учнів увагу до кожної деталі обстановки, в якій діють персонажі, до кожного штриха їхнього вигляду.

На уроках літературного читання під час вивчення байки необхідно формувати в молодших школярів уявлення про моральні категорії. Набуттю моральних знань, виробленню в молодших школярів етичних уявлень і понять, вихованню інтересу до моральних проблем, прагненню до оціночної моральної діяльності сприяють етичні бесіди. Головне їхнє призначення - допомогти школярам розібратися в складних питаннях моралі, усвідомити особистий моральний досвід поведінки, сформуванню твердої моральної позиції, прищепити учням уміння виробляти моральні погляди.

Етичні бесіди будуються на аналізі та обговоренні конкретних фактів і подій із повсякденного життя дітей, прикладів із художньої літератури, періодичної преси, кінофільмів. Під час проведення етичних бесід можна здійснювати інсценізації, читати уривки з художніх творів, декламувати їх.

Отже, на уроках у початковій школі вивчаються ті байки, які в той чи інший спосіб сприяють моральному вдосконаленню дітей, готують їх до дорослого життя, з розумінням, що таке добре і погано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жанр байки в українській літературі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.sovfarfor.com/literatura/bajky/420-ukrainski-bajky.html>

2. Коваль Г.П. Методика читання: навч. посіб. / Г.П.Коваль, Л.І.Іванова, Т.Б.Суржук. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 280 с.

Власюк Ірина

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Торчинська Т. А.**

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ЗНАНЬ В УЧНІВ

Пріоритетними напрямками реформування національної школи є досягнення якісно нового рівня у вивченні базових навчальних предметів, у тому числі «Я досліджую світ», який включає систему інтегрованих знань з різних природничих наук про об'єкти і явища живої і неживої природи та взаємозв'язки і залежності між ними і на доступному рівні відображає цілісну науково-природничу картину світу і місце в ній людини.

Оволодіння знаннями й уміннями відбувається лише внаслідок власної навчально-пізнавальної діяльності учнів, яка має бути певним чином організована. Необхідно крок за кроком привчати кожного учня до такого застосування набутих знань, умінь та навичок на практиці, яке вимагає виявлення більшої самостійності, ініціативи, наполегливості, більших зусиль для подолання труднощів.

Одним з ефективних засобів розвитку цілеспрямованого впливу на процес формування у молодших школярів природничих знань практичного характеру є використання на уроках системи

пізнавальних завдань, що поступово ускладнюються. В основі цих завдань лежить виконання учнями розумових операцій, а саме: аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, встановлення причиново-наслідкових зв'язків, аналогії, узагальнення.

Значний інтерес становлять результати наукових досліджень про визначальні фактори формування в учнів понять, а саме: способи поєднання слова вчителя і наочності (Л. В. Занков, Г. С. Костюк); місце аналізу і синтезу в процесі формування понять (Д. М. Богоявленський, Н. О. Менчинська); роль порівняння, абстрагування та узагальнення (С. А. Бондар, В. О. Онищук, В. Ф. Паламарчук, О. Я. Савченко); важливість усвідомлення істотних і неістотних ознак, що варіюють (Є. М. Кабанова-Меллер) тощо.

Незважаючи на різноаспектність дослідження розглядуваної проблеми, спеціальних праць, предметом вивчення яких було б формування у молодших школярів природничих знань, враховуючи при цьому системний підхід у формуванні їх змісту та обсягу, забезпечення послідовності процесу формування знань системою пізнавальних завдань, використання знань, умінь і навичок, здобутих під час вивчення інших предметів, недостатньо.

Серед пріоритетних завдань, що постають сьогодні перед школою, важливе місце посідає «формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання...». Їх реалізація підносить важливість вивчення природничих дисциплін, що мають значні потенційні можливості в цьому плані. Такий підхід актуалізує питання поліпшення методичного боку справи як передумови не

лише засвоєння учнями змісту відповідних предметів, а й формування у них діяльнісного компонента освіченості.

Сучасний період розвитку національної школи характеризується глибокими і різнобічними пошуками шляхів удосконалення початкової освіти. Пріоритетними напрямками її реформування є досягнення якісно нового рівня у вивченні базових навчальних предметів, у тому числі природознавства, яке включає систему інтегрованих знань з різних природничих наук про об'єкти і явища живої і неживої природи та взаємозв'язки і залежності між ними і на доступному рівні відображає цілісну науково-природничу картину світу і місце в ній людини. Його зміст, як зазначено в проекті Концепції розвитку загальної середньої освіти, закладає підвалини формування наукового світогляду, стилю мислення, розвитку екологічного мислення. Однак для розкриття ролі людини в пізнанні світу природи необхідно посилити практичний характер змісту природознавства, його гуманітарну спрямованість.

Сучасні дослідження виділяють нові підходи у вирішенні питання природничих знань дієво практичного характеру. На нинішньому етапі організації навчання пріоритети надаються розвивальній функції навчання. У зв'язку з цим у наукових дослідженнях домінує позиція про доцільність самостійності, пошуку, творчості, нестандартності думки учня у процесі формування природничих знань. Дослідники пов'язують природничі знання з послідовністю теоретичного, логічного мислення, конструювання системи пізнавальних завдань, створення певних дидактичних умов тощо.

Гліжинська Олена

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Торчинська Т. А.**

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Потреби сьогодення вимагають нових технологій викладання української мови. Оволодіння мовою на комунікативних засадах сьогодні становить основу лінгвістичних інновацій, першочерговим завданням освіти.

Уміння спілкуватися, використовуючи лексичні та фразеологічні багатства, семантичні й етимологічні глибини, граматичну виразність, словотвірні явища, стилістичну гнучкість рідної мови в усіх функціональних сферах зумовлює комунікативну компетенцію мовної особистості.

Оволодіння мовленнєвими вміннями, а також лінгвістична компетенція, яка полягає в опануванні мовою як системою, є тими визначальними чинниками, які забезпечують професійну підготовку вчителя. Знання фразеології, вміння її вживання є невід'ємною складовою частиною високої мовної культури людини.

Особливий пласт у кожній розвиненій мові становлять стійкі сполуки – фразеологізми. Саме фразеологізмам як мовним одиницям властиво найвиразніше передавати дух і нев'янучу красу мови, яку витворив народ упродовж віків.

У фразеологічному багатстві української мови відображено

мудрість народу, його історичний досвід, світогляд, своєрідність народної матеріальної культури, через це фонд етнофразем українців є індивідуальним і неповторним.

Розмовна фразеологія української мови різноманітна, яскраво експресивна та емоційно насичена. Доречно вжиті, фразеологізми впливають на слухача або читача, допомагають виразніше передати думку, роблять розповідь яскравішою, надають мові емоційного забарвлення.

Сучасна методика збагачення мовлення учнів українською фразеологією будується на основі здобутків українського мовознавства (праці О. О. Потебні, К. Д. Ушинського, В. І. Масальського, І. С. Олійника, О. М. Біляєва, М. І. Пентиліук, В. Я. Мельничайка, та ін.) та передового педагогічного досвіду.

Проблема культури спілкування як важливого компонента розвитку і виховання особистості молодшого школяра не може бути вирішена без постійної уваги до фразеологічної роботи з огляду на ту важливу роль, яку відіграють стійкі сполучення слів у мовленнєвому етикеті спілкування, в оцінці ситуацій невербальної комунікації.

Рівень вихованості учнів проявляється в умінні оформляти думку в слово, в манері говорити та спілкуватися, в умінні володіти силою голосу та інтонацією, уважно слухати співрозмовника, в багатстві етикетної фразеології. Саме тому необхідно вже у початковій ланці навчати школярів спілкуватися, дотримуючись етикету вербального і невербального спілкування, який формувався протягом століть багатьма поколіннями українців.

Мовлення людей здійснюється не лише як судження про

дійсність, а й як певна комунікативна ситуація: як звернутися до співбесідника, запитати, привітатися, попрощатися, подякувати, попросити вибачення, виразити здивування. Тематично дібрана фразеологія допомагає ґрунтовніше розкрити поняття «культура спілкування», «мовленнєвий етикет», «культура поведінки». Культура мовлення передбачає вироблення етичних та етикетних норм спілкування, які характеризують загальну культуру нашого сучасника» [5, с. 11].

Взаємодіючи з людьми, вбираючи і засвоюючи культурні традиції, дитина, а потім і дорослий, оволодівають історично виробленими інструментами, засобами спілкування. Щоб наблизити навчальні умови спілкування до реальних, необхідно ввести учня у мовленнєву ситуацію та навчити його орієнтуватися в ній, враховуючи складові комунікації: місце, адресанта, адресата, мету, мовленнєвий намір, мотив, предмет спілкування.

Робота з фразеологізмами як засіб формування культури спілкування молодших школярів не може обмежуватися тільки принагідними бесідами на окремих уроках. Щоб виробити в учнів внутрішню потребу в дотриманні правил спілкування, мовленнєвого етикету, необхідно працювати систематично, раціонально використовуючи можливості міжпредметних зв'язків, спираючись на програму з культури спілкування.

Фразеологія – це окраса мови і водночас могутній стилістичний засіб влучної та дохідливої передачі думки. Знання фразеологічних скарбів української мови, розуміння їх, правильне вживання є безсумнівним показником емоційного мовлення» [4, с. 11].

На сучасному етапі, робота з фразеологізмами потребує розширення фразеологічного словника учнів початкової школи, який би передбачав: ступінь володіння молодшими школярами фразеологічним багатством рідної мови, доступність фразеологічних одиниць для засвоєння їх школярами; наявність фразеологічних одиниць у текстах вправ у підручниках з української мови, у шкільній програмі з літературного читання; цінність фразеологічних одиниць з погляду освітньо - виховних завдань школи.

Фразеологічні звороти, або фразеологізми належать до найяскравіших стилістичних засобів мовлення, більшість з яких мають оцінне значення, тобто відображають позитивну або негативну характеристику предмета, явища, вчинку. Фразеологізм, що вдало вживається, пожвавлює мовлення, робить його емоційнішим. Фразеологізми є невід'ємною складовою будівельного матеріалу речення.

Щоб правильно вживати фразеологізми в мовленні, слід добре знати їх значення, стилістичні властивості та можливості. Розуміння фразеологізмів під час читання художніх творів, використання їх в усному і писемному мовленні є одним із показників високого рівня володіння рідною мовою.

Важливу роль підвищенні мовної культури відіграє мовний етикет, тобто сукупність словесних форм ввічливості, прийнятих у певному колі людей, у певному суспільстві, у певній країні [2, с. 12].

Мовний етикет діє на мовця, спрямовує його комунікативну діяльність, формує мовну особистість загалом. Саме тут найбільш

наочно можна спостерігати вплив мови на людину, на її поведінку [2, с. 25].

Мовленнєвий етикет – це застосування мовного етикету в конкретних актах спілкування. Якщо мовний етикет – набір засобів вираження, то мовленнєвий етикет – це вибір цих засобів, засоби в реалізації [3, с. 41].

Правила мовленнєвого етикету створювалися українським народом протягом багатьох століть і становлять особливу групу стереотипних, стійких формул спілкування, що реалізуються в одиницях лексичного («Добридень!»; «Вибачте»), фразеологічного («Ні пуху ні пера») і частково морфологічного рівнів: вживання займенникових і дієслівних форм пошанної множини (тато казали) [1, с. 99].

Робота з фразеологізмами *«ввічливості»* дозволяє розширити фразеологічний запас учнів, довести важливість правил гречної поведінки людей у житті суспільства, ознайомити з нормами етикету в спілкуванні, з особливостями українського національного етикету, сприяє реалізації комунікативної змістової лінії навчання української мови.

Отже, фразеологізми – невичерпне багатство сучасної української літературної мови, одне з найбільших джерел її мовленнєвої образності, розумової та почуттєвої розмаїтості, важливий матеріал і засіб сприймання та розуміння всього, у чому може виникнути комунікативна потреба мовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вернигора Т. І. Розвиток комунікативної компетенції учнів у процесі вивчення фразеології // Вивчаємо українську мову та літературу. 2015. №15. С. 15–17.
2. Карпалюк В. С., Каньоса П. С., Третяк Н. В. Лексикологія. Фразеологія. Словотвір. Навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І. 2010. 240с.
3. Сергеєнкова С. Фразеологічні одиниці і мовленнєва компетенція учнів // Вивчаємо українську мову та літературу. 2006. – № 1. С. 22–30.
4. Скрипник І. Ю. Фразеологізми як складові формування культури моделі мислення та поведінки // Психолого-педагогічні умови розвитку освітнього простору держави. 2013. С. 508-510.
5. Щерба Л. В. Робота над фразеологізмами як засіб формування культури спілкування молодших школярів: Київ, 2004. 20 с.

Горгос Діана

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Добридень А. В.**

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Доброта – це те, що може побачити сліпий і почути глухий

Марк Твен

Останнім часом проблема толерантності молодших школярів стала предметом вивчення низки науковців – як вітчизняних, так і зарубіжних. З'ясовано, що провідним чинником, який впливає на розвиток толерантності молодших школярів, є їх включення в

середовище школи як особливого соціального простору, для якого характерними є соціальна й культурна структурованість, наявність ключових осіб (педагогів, вихователів), значне зростання інформаційних потоків пізнавального й загальнокультурного характеру.

Питання формування толерантності учнів молодшого шкільного віку знайшли своє відображення у психолого-педагогічних дослідженнях, зокрема, *загальні питання педагогіки толерантності* (М Рожков, А. Сиротенко, Г Солдатова, Л. Шайгерова); *етнічна толерантність* (О Байбаков, О. Докукіна, З. Малькова, В. Подобєд, Ю. Римаренко, В. Тишков); *технологічні питання виховання толерантності* (Т. Білоус, С. Герасимов, О. Кащенко, Б. Рієрдон, В. Сітаров, І. Сковородкіна, О. Скрябіна, П. Степанов, Г. Шеламова); *гуманітарні дисципліни як засіб формування толерантності* (Л. Алексашкіна, Л. Ванюшкіна, С. Метліна); *вивчення досвіду виховання толерантності у зарубіжних країнах* (А. Джуринський, З. Малькова, О. Матієнко).

Толерантність – це цінність і соціальна норма цивільного суспільства, що виявляється в праві всіх громадян бути різними; забезпеченні стійкої гармонії між різними конфесіями, політичними, етнічними і іншими соціальними групами; повазі до різноманітності світових культур, цивілізацій і народів; готовність до розуміння і співпраці з людьми, що розрізняються по зовнішності, мові, переконанням, звичаям та віросповіданням [3, с. 7].

Існує декілька видів толерантності, а саме:

Етнічна толерантність розуміється як відсутність негативного відношення і наявність позитивного образу інакшої етнічної культури при збереженні позитивного сприйняття своєю власною.

Політична толерантність – неодмінна вимога у відносинах всіх активних учасників суспільного життя, необхідність впорядкованих цивілізованих відносин як всередині держави, так і між державами.

Комунікативна толерантність – це характеристика відношення особистості до людей.

Гендерна толерантність – як психолого-педагогічна готовність до розуміння, прийняття і визнання різних типів гендерної ідентичності, різноманітних виявів гендерного поведінки, гендерної рівноправності в соціумі, на основі активної, етичної позиції особистості.

На підставі аналізу психолого-педагогічних джерел поняття *«толерантність молодшого школяра»* визначається як потреба й готовність учня початкових класів до конструктивної взаємодії з однолітками незалежно від національної, соціальної, релігійної приналежності; прийняття, розуміння та інтерес до культури і традицій різних народів [2, с. 226].

Сензитивність молодшого шкільного віку щодо виховання толерантності зумовлена тим, що з приходом дитини до школи починає складатися взаємодія між учнями, які є представниками різних мікросоціумів із певним життєвим досвідом, що впливає на загальний розвиток особистості; змінюється співвідношення

нервових процесів збудження і гальмування, що виступає основою для формування самоконтролю, свідомої регуляції поведінки [2, с. 225].

Саме в цьому віці відбувається оволодіння регіональною культурою у зв'язку з активним формуванням характеру, установок, стереотипів поведінки і мислення, світогляду особистості. Характерними віковими особливостями вияву толерантності у молодших школярів є відвертість, справедливе відношення до іншого, а також вираження співчуття і бажання надати допомогу.

Відвертість у молодших школярів виявляється вибірково, разом із справедливістю у відносинах між ними. Учням властиві відносини за принципом панування-підкорення і завуальованого керівництва, співчуття і бажання надати допомогу іншому виявляються не завжди. Молодшим школярам властива слабка довільність поведінки, емоційність, імпульсивність, невміння контролювати свої дії, що нерідко призводить до небажаних наслідків у відносинах між однолітками.

Виокремимо складові толерантності молодшого школяра з урахуванням вікових особливостей особистісного розвитку:

- активність, цілеспрямованість;
- позитивне відношення до себе, самоприйняття;
- готовність переймати на себе відповідальність, інтернальність;
- відношення до людських відносин як значущої і самостійної цінності;

- цілісне багатопланове сприйняття суб'єктів взаємодії як таких, що містять у собі одночасно небезпеку і ресурс в їхній нероздільності;
- сприйняття людей як об'єктів особливого роду (суб'єктів), що мають власні почуття, емоції, бажання;
- розрізнення і роздільна оцінка особистості і поведінки; рефлексія дій і поточних психологічних станів;
- творчість, гнучкість і оригінальність мислення;
- комунікативна компетентність [1, с. 22].

Таким чином, проблема виховання толерантності в учнів початкової школи, на наш погляд, є досить актуальною і мало досліджуваною проблемою. Толерантність молодшого школяра – це природна толерантність з елементами морально-етичної, які продовжуватимуть розвиватися у середніх та старших класах за умови створення в початковій школі середовища толерантності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Гуманістична педагогіка: перипетії становлення. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 2. С. 21–24.
2. Койкова Е. І. Особливості виховання толерантності у молодших школярів. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збір. наук. праць*. Вип. 38 / За заг. ред. В. І. Сипченка. Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2007. С. 225–229.
3. Молчанова А. О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с

Горділа Олена

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Грітченко Т. Я.**

УСПІШНІСТЬ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Однією з актуальних проблем сучасної освіти є проблема якості освіти. Нині ця проблема набуває особливої значущості також у зв'язку з питаннями розробки нових державних стандартів, головною метою яких є «всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору, самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [4, с. 4]. У Державному стандарті початкової освіти акцентується увага на необхідності створення умов для підвищення якості освіти [3]. Таким чином, поняття «успішність» стає все більш актуальним у різних аспектах теорії та практики сучасної освіти. Однак, попри те, що нині у педагогічній літературі, а також у педагогічній практиці термін «успішність» використовується часто, зміст цього поняття, на наш погляд, вивчений недостатньо повно.

У загальнонауковому аспекті відповідно до визначення, даного у великому тлумачному словнику української мови, слово «успіх» розглядається у двох значеннях: як позитивний наслідок роботи, значні досягнення і як громадське визнання, схвалення чого-небудь,

чийхось досягнень [1, с. 1516]. Отже, про успішність можна говорити як про соціальну якість, оскільки успішність оцінюють люди і сама людина, спираючись на сучасні суспільні норми та цінності. У педагогічному аспекті успішність розуміється як характеристика ступеня повноти, глибини, усвідомлення й міцності знань, умінь і навичок, засвоєних учнями відповідно до вимог навчальної програми [2, с. 340]. Це може бути успіх дитини у навчанні, успіх педагогів у навчанні учнів чи успіх батьків у вихованні дітей. Проблема успішності учня (школяра, студента) у навчальному процесі актуальна для психолого-педагогічних досліджень останнього десятиліття (Т. Громова, Є. Коротаєва, І. Ларіонова, І. Пшенцова, Г. Созонова, О. Яшнова та ін.).

Отже, термін «успішність» характеризує передусім результати процесу навчання. Результатами навчання є сума знань, умінь і навичок, якими опанували учні в результаті навчання або на певному його етапі. Пізнавальна діяльність учнів, спрямована на опанування сумою знань, умінь і навичок, способів навчальної діяльності, називається навчанням [2, с. 223]. У загальній теорії навчання сформувався психологічна теорія навчальної діяльності (В. Давидов, Д. Ельконін). У межах цієї теорії навчальна діяльність окреслюється як діяльність суб'єкта з опанування узагальненими методами навчальних процесів і саморозвитку у процесі розв'язання навчальних завдань. Основними компонентами навчальної діяльності є мотиваційно-цільовий (навчальні завдання, навчальна мотивація учнів), операційно-діяльнісний (навчальні дії та операції), оцінювально-результативний (оцінка отриманих результатів).

Розуміння позиції учня в навчальному процесі як об'єкта націлює вчителя на розгляд успішності лише як результату навчальної діяльності, реалізація ж у навчальному процесі суб'єктної позиції учня передбачає розгляд успішності як наслідок певним чином побудованого процесу навчання. Таким чином, термін «успішність» характеризує оцінювально-результативний компонент навчання, причому результат залежить від особливостей реалізації мотиваційно-цільового та операційно-діяльнісного компонентів; досягнення успішності у навчанні потребує певної організації процесу навчання.

Зміна освітньої парадигми, розгляд навчання як процесу взаємодії між учителем та учнем, призвело до зміщення акцентів з оцінки узагальненого результату, на оцінку результату діяльності кожного суб'єкта навчання та насамперед учня. Успішність цілісного процесу навчання, безумовно, багато в чому оцінюється за тими змінами, що відбулися в учневі, однак, ми вважаємо, що поняття «успішність навчання» підкреслює провідну роль вчителя як організатора цього процесу і не відображає активну позицію учня як суб'єкта власної діяльності, показує наявність його відповідальності за процес вчення, що суперечить сучасним поглядам педагогічної науки та практики, тому актуальним нині є поняття «успішність у навчанні». Під *успішністю у навчанні* ми розуміємо кількісно-якісну характеристику результатів навчальної діяльності конкретного учня (вчення), що відбиває ступінь досягнення поставленої мети та має соціальну та особисту значущість. Успіх у рамках навчального

процесу виконує спонукальну функцію, будши стимулом до досягнення успішності.

Таким чином, успішність молодшого школяра досягається при реалізації у процесі навчання адекватного поєднання як внутрішніх умов (індивідуалізація навчання; формування позитивної навчальної мотивації учнів; розвиток мислення школярів), так і зовнішніх умов успішності (створення емоційно-сприятливих взаємин між педагогом та учнем; формування атмосфери підтримки та розуміння у класному колективі для кожного учня, створення батьками підтримувального середовища, визнання значущості освіти з боку суспільства та держави). Всі ці умови різною мірою впливають на процес і результат навчання. Залежно від індивідуальних особливостей дитини ступінь впливу цих умов успішність навчання буде різною, оскільки в кожній дитини вибудовується своя ієрархія цінностей, які визначають успішність у навчальній діяльності. Отже, *успішне навчання* можна визначити, як особливим чином організований процес взаємодії учителя й учня, в якому створюються умови задля досягнення кожним учнем результатів навчання, адекватних сучасному рівню, і забезпечується емоційний комфорт учнів, тобто. це таке навчання, яке створює умови для досягнення кожним учнем успішності у навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 378 с.

3. Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text> (дата звернення 23.01.2023).

4. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / pid zag. red. H. M. Bibik. Kyiv : TOB : Vidavnychij dim «Plejada», 2017. 206 s.

Давиденко Сніжана

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

д.п.н., професор **Комар О. А.**

ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ МИСЛЕННЯ УЧНІВ

У вітчизняній психології так само широко розробляються проблеми творчого мислення людини. Вона ставиться як проблема продуктивного мислення у відмінності від репродуктивного. Психологи одностайні у визнанні того, що в будь-якому розумовому процесі сплетені продуктивні і репродуктивні компоненти. Велика увага приділяється розкриттю сутності творчого мислення, виявленню механізмів творчої діяльності і природи творчого мислення.

В. Максименко характеризує творче мислення по його продуктам. Учні в процесі творчості створюють суб'єктивно нове, при цьому виявляючи свою індивідуальність.

З погляду М. Марусинець, творчість є ситуативно не стимульованою активністю, що виявляється в прагнення вийти за межі заданої проблеми.

Б. Якимчук, що працює над дослідженням спеціального, цілеспрямованого розвитку креативності, виділяє наступні умови формування творчого мислення учнів:

- ✓ паритет завдань дивергентного і конвергентного типу, тобто завдання дивергентного типу повинні не тільки бути присутнім як рівномірні, але й у деяких предметних заняттях домінувати;

- ✓ домінування розвиваючих можливостей навчального матеріалу над його інформаційною насиченістю;

- ✓ сполучення умови розвитку продуктивного мислення з навичками його практичного використання;

- ✓ домінування власної дослідницької практики над репродуктивним засвоєнням знань;

- ✓ орієнтація на інтелектуальну ініціативу, поняття «інтелектуальна ініціатива» припускає прояв дитиною самостійності при рішенні різноманітних навчальних і дослідницьких задач;

- ✓ неприйняття конформізму, необхідно виключати всі моменти, що вимагають конформістських рішень;

- ✓ формування здібностей до критичності і лояльності в оцінці ідей;

- ✓ прагнення до максимально глибокого дослідження проблеми;

- ✓ висока самостійність навчальної діяльності, самостійний пошук знань, дослідження проблем;

✓ індивідуалізація – створення умов для повноцінного прояву і розвитку специфічних особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу;

✓ проблематизація – орієнтація на постановку перед дітьми проблемних ситуацій.

Таким чином, дотримання цих умов дасть можливість формування творчого мислення школярів.

Усі види проблемного навчання характеризуються наявністю продуктивної, творчої діяльності учня, наявністю пошуку і рішення проблеми. Перший вид найчастіше буває на уроці, де спостерігається індивідуальне, групове або фронтальне рішення проблеми; другий вид – на лабораторних, практичних заняттях, предметом кружку, факультативі, на виробництві; третій вид – на уроці або позаурочних заняттях.

У залежності від характеру взаємодії вчителі й учні виділяють чотири рівні проблемного навчання:

1. рівень несамостійної активності – сприйняття учнями пояснення вчителя, засвоєння зразка розумової дії в умовах проблемної ситуації, виконання учнем самостійних робіт;

2. рівень самостійної активності характеризується застосуванням колишніх знань у новій ситуації й участь школярів у пошуку способу рішення поставленої вчителем проблеми;

3. рівень самостійної активності – виконання робіт репродуктивно-пошукового типу, коли учень сам застосовує колишні знання в новій ситуації, конструює, вирішує задачі середнього рівня

складності, доводить гіпотези з незначною допомогою вчителя і так далі;

4. рівень творчої активності – виконання самостійних робіт, що вимагають творчої уяви, логічного аналізу і здогаду, відкриття нового способу рішення навчальної проблеми, самостійного доказу; самостійні висновки й узагальнення, винаходи, написання художніх творів.

Ці показники характеризують рівень інтелектуального розвитку учнів і можуть застосовуватися вчителем як видимі показники просування учня в навчальному розвитку, як основний зміст зворотної інформації.

Ефективність використання проблемного навчання як засобу формування мислення учнів в процесі вивчення математики і визначається сукупністю наступних педагогічних умов: забезпечення атмосфери співпраці вчителя і учнів в навчальному процесі; надання свободи вибору учням у вирішенні навчальних проблемних завдань; врахування індивідуальних можливостей та здібностей учнів, діалогічне спілкування вчителя і учнів в освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.06.2020)

2. Навчальні програми для 1–4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 18.02.2021)

3. Як і коли застосовувати проблемне навчання (Problem-Based Learning) <https://nus.org.ua/view/yak-i-koly-zastosovuvaty-problemne-navchannya-problem-based-learning/> (дата звернення: 11.03.2023).

Керетів Ганна

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Торчинська Т. А.**

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НУШ

За сьогоднішніх реалій життя постала необхідність переглянути пріоритети виховання людини, а передовсім – оцінити виховні можливості нинішнього соціального середовища. Маємо проаналізувати суспільні явища з погляду сучасних тенденцій виховання й визначити їхній вплив на соціальну ситуацію розвитку дитини, – власне, окреслити те нове, що вони вносять у неї.

Сьогодні доводиться визнати, що внаслідок істотної зміни суспільних орієнтирів та відносин усталена система вартостей і способу життя людей об'єктивно потребує певної переоцінки й усвідомленого переосмислення. Нині стала явною масова зорієнтованість людей на матеріальну забезпеченість, конкурентоспроможність, що, власне, аж ніяк не є духовними вартостями. Водночас значно послабився (і це явище прогресує) авторитет суспільних традицій, внаслідок чого спостерігаємо полегшене ставлення до життя і смерті, приниження людської

гідності. Навала цих так званих духовних підмін змушує і науковців, і педагогів-практиків шукати нові підходи до розв'язання вічної проблеми виховання – введення дитини у соціальне середовище, тобто у світ людей.

У процесі розвитку морально – духовної свідомості і самосвідомості людини створюється її соціальне «Я». Свідомість забезпечує розвиток ставлення до певних моральних норм, особистісних властивостей, а самосвідомість забезпечує їх емоційно – ціннісну оцінку, тобто призводить до перетворення їх у відповідні особистісні цінності. Ставлення до себе, свого «Я» проявляється в почуттях гордості, власної гідності, поваги. Воно має виступати адекватною емоційною оцінкою відповідних особистісних властивостей. Формування власного «Я» – саморозвиток повинен відбуватись з самого дитинства на фоні прийняття себе і цілісного позитивного ставлення до себе.

У молодшому шкільному віці у дитини складається відчуття благополуччя – неблагополуччя, яке в деякій мірі, може передбачати, які почуття стосовно себе будуть формуватись у школяра в майбутньому: позитивні, негативні, чи на середньому рівні. На основі самооцінки дитини виникає певне емоційно-ціннісне ставлення до себе.

У сучасних гуманітарних науках спостерігається значне тяжіння до категорії «цінності». Не стоїть осторонь такої тенденції й психолого-педагогічна наука. Введення в її виховну практику поняття «особистісна цінність» не було звичайним актом наукового наслідування. З ним пов'язані насамперед проблеми світоглядного

рівня. Йдеться про докорінну смисложиттєву переорієнтацію індивіда, за якої оволодіння ним особистісними цінностями завжди так чи інакше пов'язується з виходом за межі егоїстичних інтересів, особистої користі і центрованість на морально-духовній культурі людства.

Нинішня пізнавальна ситуація у сфері досліджень проблем виховання особистості характеризується відсутністю загальноприйнятого визначення цінностей як психологічних утворень. Поняття «цінність», що склалося у даний час, досить широке – все що може цінити особистість, що для неї є значущим і важливим. При визначенні цього поняття враховується його соціальна або психологічна природа. З соціальної позиції цінностями у філософії, етиці, естетиці, соціології вважається продукт конкретних історичних умов суспільного життя. На кожному етапі розвитку суспільства створюється специфічний набір і структура цінностей. Вони сприяють перетворенню соціальних норм і ідеалів у особистісні принципи життєдіяльності. Цінності стають виховним фактором завдяки тому, що перетворюються у внутрішні спонуки (мотиви) поведінки особистості.

У соціальній психології більш уживаним є термін «ціннісні орієнтації», під яким розуміються: 1) «ідеологічні, політичні, моральні, естетичні й інші основи оцінок суб'єктом оточуючої дійсності і орієнтації у ній; 2) спосіб диференціації об'єктів індивідом за їх значущістю». У психології особистості використовується, зокрема, поняття «особистісні цінності», що відображає факт включеності суб'єкта у соціальні зв'язки та відношення і трактує

людину як соціокультурну реальність. Точніше, поняття «особистісні цінності» пов'язується з освоєнням конкретними індивідами суспільних цінностей, а отже, за ним закріплюється значущість, особистіший смисл для людини певних об'єктів, подій, явищ тощо.

Короленко Наталія

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Добридень А. В.**

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сучасному етапі розвитку суспільства проблеми родини, сімейного виховання, впливу батьків на формування особистості стають усе більш актуальними. Сім'я покликана забезпечувати дитині умови, необхідні для її первинної соціалізації, адже саме батьки несуть правову, матеріальну й моральну відповідальність за особистісний розвиток і виховання своїх дітей. У Законі України «Про охорону дитинства» зазначається, що сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення.

Порівняно з іншими соціальними інститутами сім'я має певні особливості, які істотно впливають на становлення особистості. У молодшому шкільному віці, коли дитина найбільшою мірою сприймає виховні впливи, саме родина стає першою об'єднуючою

ланкою між особистістю і суспільством, формує власний спосіб життя, мікрокультуру, основою якої є цінності й елементи культури суспільства, виступає першим виховним інститутом, зв'язок з яким людина відчуває протягом усього свого життя.

Основні теоретичні і методологічні, наукові напрями проблеми виховання дитини в сім'ї відображені в працях класиків педагогіки та психології, зокрема Л. Виготського, Я. Коменського, Г. Костюка, П. Лесгафта, Д. Локка, А. Макаренка, І. Песталоцці, М. Пирогова, В. Сухомлинського, К. Ушинського, С. Шацького та інших.

Висвітленню практичних аспектів виховання дітей у сім'ї присвячено праці вітчизняних (Л. Алексєєва, І. Бех, З. Зайцева, О. Киричук, С. Максименко, М. Стельмахович, М. Фіцула) та зарубіжних (А. Адлер, К. Аронс, Р. Ноттебаум, Є. Россберг, Б. Салліван, Р. Скіннер) вчених.

Проблеми оптимізації й гуманізації взаємовідносин між батьками, батьками і дитиною розглянуто у дослідженнях Т. Алексєєнко, М. Боришевського, Н. Ватутіної, А. Дьяконової, Б. Кобзаря, В. Кравця, О. Савченко, В. Сенько, Н. Шевченко та інших.

Сімейне виховання відбувається у процесі життя – у відносинах близькості, у справах і вчинках, які здійснює дитина. Зі своїх відносин до батька, матері вона засвоює перші обов'язки перед суспільством. У сім'ї дитина рано привчається до праці. Під впливом сімейних принципів і всього сімейного укладу виховується твердість характеру, гуманізм, зосереджений розум. Саме в сім'ї дитина

спостерігає й відчуває почуття любові до батьків і сама одержує від них цю любов і ласку.

На думку Івана Беха: «Сімейне виховання – це одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту» [1, с.306].

Костянтин Ушинський розуміє «сімейне виховання як цілеспрямований процес формування людини в людині. Саме виховання повинне готувати людину до праці, до життя. Для цього необхідно, щоб діти були розумово розвинені, морально досконалі, фізично здорові. Він по-новому порушує питання про виховання моральності в сім'ї. На його думку, сутність морального виховання в сім'ї не в кодексі правил поведінки, а в тому, щоб створити внутрішню спрямованість людини» [4, с.106]. Таким чином, першим і основним завданням сімейного виховання К. Ушинський вважає підготовку людини до життя.

Видатний український педагог та письменник Василь Сухомлинський розглядав особливості сімейного виховання, педагогічної освіти батьків і дорослих. Він зауважував, що батьки повинні брати активну участь у вихованні дитини, прищеплювати любов до праці, бережливе ставлення до матеріальних та духовних благ людства. Сім'я є головним осередком, у якому формується особистість дитини. Педагог вважав, що душевна проникливість, палка любов, доброзичливість дорослого до дитини сприятимуть її всебічному розвитку та розкриттю найінтимніших відтінків її психічного життя, виявленню особливостей її почуттів, сподівань, мрій. Василь Сухомлинський визначав і роль дитини у сім'ї, де вона є

рівноправним членом сім'ї, активним учасником усіх сімейних справ [3, с. 158].

Таким чином, роль і значення сім'ї у вихованні учнів молодшого шкільного віку незаперечна. Батьківське сімейне виховання неможливо замінити навіть самими вдосконаленими формами державного та суспільного виховання. Сімейний вплив на дітей є унікальним за інтенсивністю та результативністю, тому він здійснюється безперервно, одночасно охоплюючи всі сторони особистості, яка формується протягом багатьох років.

Саме в родині дитина отримує перший життєвий досвід, робить перші спостереження і вчиться як себе вести в різних ситуаціях. У зв'язку з особливою виховною роллю сім'ї виникає питання про те, як зробити так, щоб максимізувати позитивне і звести до мінімуму негативний вплив сім'ї на виховання дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф. Як сімейне середовище впливає на дитину Початкова школа. 2016. № 10. С. 57–60.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
3. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Радянська школа, 1978. 264 с.
4. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 1. 288 с.

Кройтор Світлана

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Грітченко Т. Я.**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У сучасній освіті істотно змінилися цільові орієнтири: визначилася спрямованість на виховання людини, яка втілює моральні ціннісні ідеали українського соціуму, здатної до активної участі в житті суспільства. Перед школою поставлено завдання формування здатності учнів до здійснення особистісних універсальних навчальних процесів, які дозволяють дітям самостійно ухвалювати рішення у складних життєвих ситуаціях, що потребують морального вибору; висловлювати оцінні судження про вчинки з позиції моральних норм і цінностей; контролювати власні дії, враховувати їх можливі наслідки та нести за них відповідальність [3].

Опора на новий Державний стандарт початкової школи [1], Концепцію Нової української школи [2], теоретична частина дослідження, результати вхідної діагностики констатувальної частини експерименту, а також практичний досвід роботи в школі та власні знахідки дозволили скласти програму формування моральних ціннісних орієнтацій учнів початкової школи.

Під час розробки програми враховувалися:

1) наступність з дошкільним ступенем освіти, в якому з'являються передумови підготовки дітей до ціннісно-орієнтованого

навчання в початковій школі (у державних вимогах визначено зміст освіти дітей дошкільного віку: введені вимоги до формування початкових ціннісних уявлень, залучення до взаємовідносин з оточуючими на основі загальноприйнятих;

2) вікові та індивідуальні особливості сучасних молодших школярів.

Основні положення програми розроблені на основі концептуальних ідей, визначених у моделі формування моральних ціннісних орієнтацій в освітньому процесі через ініціювання ціннісно орієнтованої діяльності:

1) комплексний підхід до формування ціннісних орієнтацій, який включає всі сторони життя дитини: навчальну, позаурочну, сімейну;

2) реалізація форм та методів з позицій особистісно орієнтованого, системно-діяльнісного та інтегрованого підходів у ході співпраці всіх учасників освітнього процесу;

3) створення умов для формування цінностей молодшим школярем та підтримки у становленні його суб'єктної позиції як у спеціально створеній ситуації проживання, так і в природних життєвих умовах;

4) обов'язкове включення до процесу ціннісного самовизначення дитини всіх структурних компонентів моральних ціннісних орієнтацій (когнітивного, емоційного, мотиваційного, діяльнісного), рефлексійної сфери особистості дитини.

Завдання програми:

1. Наповнити освітній процес ціннісним метапредметним змістом. Враховувати важливу роль спрямованості освітнього процесу на реалізацію виховної функції навчання та виховання з позиції ціннісного підходу до змісту освіти.

2. Розширити моральний досвід молодшого школяра з урахуванням актуалізації його особистісного життєвого досвіду.

3. Формувати у молодшого школяра суб'єктну позицію, сприяти освоєнню універсальних способів дій через використання активних форм, методів та прийомів організації діяльності (ситуації морального вибору, морально-орієнтовані ігри; морально-етичне оцінювання вчинків; морально-орієнтовані проектні завдання).

4. Актуалізувати в учнів потреби діяти відповідно до моральних цінностей та мотивів моральної поведінки через забезпечення розвитку дій самовизначення, сенсоутворення.

5. Включити учнів у ціннісно-сміслову індивідуально орієнтовану рефлексію щодо осмислення досвіду своєї діяльності, почуттів, мотивів поведінки.

Методологічні підходи, на яких ґрунтується програма формування моральних ціннісних орієнтацій в учнів початкової школи:

– *особистісно орієнтований* (передбачає педагогічну підтримку молодшого школяра, корекцію та допомогу у вдосконаленні індивідуального ціннісного досвіду та побудови системи особистісних «живих» знань з позиції загальнолюдських цінностей, розвиток його індивідуальності);

– *системно-діяльнісний* (включає спільну діяльність педагога та дитини щодо реалізації разом обраних цілей та завдань, у ході якої здійснюється розвиток суб'єктності дитини; процес виховання та вихованець розглядаються як система; особистісний розвиток здійснюється на основі освоєння універсальних способів дій);

– *інтегрований* (забезпечує цілісність особистісного морального розвитку у процесі вивчення всіх навчальних предметів).

Ці підходи ґрунтуються на принципах:

– *ціннісної орієнтації* (орієнтація на моральні цінності);

– *суб'єктності* (молодший школяр сприймається як повноправний суб'єкт свого розвитку; відносини з дорослими формуються на кшталт: «суб'єкт – суб'єкт»);

– *індивідуальності* (освітній процес будується з урахуванням вікових та індивідуальних можливостей дитини);

– *цілісності у підході до дитини* (розуміння єдності в дитині біологічного, психічного, духовного, соціального; спрямувати вплив одночасно на розум, емоційно-чуттєву сферу та поведінку дитини);

– *діяльності* (ціннісно-орієнтована діяльність є усвідомленою, цілеспрямованою активністю особистості. Вона здійснюється у двох напрямках: теоретичному та практичному. У першому випадку молодший школяр отримує знання про моральні цінності у готовому вигляді, а здобуває їх сам. Надалі знання, які стали особистісними «живими», виступають спонукачем практичної діяльності та поведінки, допомагають суб'єкту освоїти соціально вироблений досвід, наявні знання про світ цінностей);

– *довіри, підтримки і співробітництва.*

Ідея програми: прийняття моральних цінностей визначається як знанням дитиною цінностей, норм, а й тим, якою мірою в неї сформовані здібності, потреби діяти у відповідності з особистісними знаннями, переконаннями. Важливою є здатність до саморегуляції та рефлексії своєї поведінки, оцінювання своїх вчинків та поведінки оточуючих з позиції законів загальнолюдської моральності.

Завдання вчителя полягає у тому, щоб не нав'язуючи дитині моральні ідеали, створювати умови її ціннісно-сислової орієнтації, самовизначення у світі цінностей у процесі їх «проживання». При цьому вчитель є помічником у прояві індивідуальності дитини, а його гасло – «Я разом з вами».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text> (дата звернення 14.02.2022).

2. Концепція Нової української школи / Міністерство освіти і науки України. URL: mon.gov.ua (ua) (дата звернення: 14.02.2022).

3. Савченко О. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи і учнів. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2018. № 3. С. 26–32.

Левченко Анастасія

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

викладач **Байдюк Л. М.**

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ «МОЗКОВИЙ ШТУРМ» НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

На сьогодні існує чимало методів і технологій викладання англійської мови – як традиційних, так і новітніх. Вибір новітніх методів навчання зумовлюється знанням інноваційних технологій. Ефективність їх застосування залежить від того, чи підібрані вони відповідно до тих завдань, які можуть успішно розв'язуватися з їх допомогою.

Застосування інноваційних та інтерактивних методів навчання іноземної мови стає не лише бажаною, але й необхідною умовою опрацювання будь-якої інформації, коли учні вчать мислити, тренують свої інтелектуальні здібності, розвивають творче мислення не помічаючи, що їхнім інструментом є саме іноземна мова.

Оскільки учням необхідно оволодіти іноземною мовою, як засобом спілкування, вміти користуватися нею в усній та письмовій формі, підтримувати розмову, запропонувати свою тему, висловлювати свої побажання, ділитись думками, обмінюватись поглядами, на уроках варто використовувати методи, що стимулюють учнів до творчої, продуктивної праці, викликають прагнення до активних дій, спілкування і висловлювання власних думок англійською мовою. Саме такими є інтерактивні методи навчання.

Інтерактивні методи навчання англійської мови – це методи, спрямовані на взаємодію вчителя та учня з метою повного занурення в іншомовний простір, за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів; це – співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці).

Важливий внесок у розробку та впровадження інтерактивних методів зробили німецькі вчені ще на початку 90-х років – Р. Арнольд, А. Шелтен, И. Швейтцер, Ф. Стус, І. Вейдиг. Проблемам застосування в навчальному процесі інтерактивних методик присвячені роботи О. Пометун, Л. Пироженко, Г. Сиротенко та ін.

До інтерактивних методів навчання англійської мови відносять наступні: презентація, бесіди, рольові ігри, дискусії, «мозковий штурм», конкурси з практичними завданнями та їх подальше обговорення, проекти, творчі заходи, використання ІКТ та залучення носія мови.

Розглянемо більш докладно використання інтерактивної технології «мозковий штурм» на уроках іноземної мови у початкових класах.

«Мозковий штурм» – це ефективний і добре відомий інтерактивний метод колективного обговорення, що використовується для стимуляції висловлювань дітей з теми або питання.

Учні просять висловлювати ідеї або думки без будь-якого оцінювання чи обговорення цих ідей чи думок. Ідеї фіксуються вчителем на дошці, а мозковий штурм продовжується доти, поки не

виснажаться ідеї або не скінчиться відведений для «мозкового штурму» час.

Техніку мозкового штурму було винайдено в 1941 році копірайтером і одним із засновників агентства BBD & O Алексом Осборн, а допоміг йому в цьому – військовий досвід. За часів Другої світової війни Осборн служив капітаном вантажного судна. Одного разу він отримав радіограму про потенційну небезпеку – наближення німецького підводного човна. Роздумуючи, як вчинити, Осборн згадав прийом, до якого вдавалися пірати Середньовіччя: у разі небезпеки на палубі збиралася вся команда, щоб по черзі запропонувати свій варіант вирішення проблеми.

Осборн вчинив так само: зібрав екіпаж і попросив кожного запропонувати свій варіант дій на випадок атаки. Правда, жодну з ідей використати не довелося: німецький підводний човен американським кораблем не зацікавився. А ось Осборн почав розробляти теорію мозкового штурму, яку докладно описав у своїй книзі «Прикладна уява», виданій у 1953 році.

Метод мозкового штурму Осборна заснований на двох принципах:

- Відкладення рішення
- Прагнення до кількості

Коли ви нехтуєте всіма принципами логіки і намагаєтеся отримати якомога більше ідей, ви стимулюєте творчий потік. Ці два основні принципи досягаються за допомогою чотирьох правил мозкового штурму:

– **Утримання від критики** – Коли ви починаєте мозковий штурм, вам слід відійти від свого внутрішнього критика. Не намагайтеся думати про ідеї, які ви отримуєте, і не відкидайте жодної з них, навіть якщо вона здається неактуальною. Просто зосередьтеся на додаванні більше ідей до списку та відкладіть критику на потім.

– **Зосередження на кількості** – Мозковий штурм – один із рідкісних методів, який фокусується на кількості, а не на якості. Це правило, яке встановив Осборн: максимальна кількість породжує якість. Вам потрібно згенерувати велику кількість ідей, а потім звести їх до видатного рішення!

– **Об'єднання та вдосконалення ідей** – Навряд чи існує абсолютно унікальна ідея. Однак, поєднуючи різні ідеї, можна отримати свіжу концепцію. Вам потрібно заохочувати процес асоціації, коли ви отримаєте пристойний список ідей.

– **Заохочення незвичайних ідей** – Стимулюйте свій розум до появи несподіваних ідей. Спробуйте підійти до теми з незвичайного боку і зробити деякі припущення. Творчість – це відкриття нових способів мислення; техніка мозкового штурму повинна підтримувати цей процес.

Порядок проведення «Мозкового штурму»:

1. Запропонуйте учням сісти так, щоб вони почували себе зручно та невимушено.
2. Визначте основні правила.
3. Повідомте їм проблему, яку необхідно вирішити.
4. Запропонуйте їм висловити свої ідеї.
5. Записуйте їх по черзі надходження.

6. Спонукайте учасників до висування нових ідей, додаючи при цьому свої власні.

7. Намагайтеся не допускати глузування та негативних коментарів.

8. Продовжуйте доти, доки будуть надходити нові ідеї.

9. На закінчення обговоріть й оцініть запропоновані ідеї.

Правила проведення «Мозкового штурму», які можна запропонувати учням:

1. Під час «висування ідей» не пропускати та не обговорювати жодної. Якщо ви будете судити про ідеї й оцінювати їх під час висловлювання, учні зосередять більше уваги на захисті своїх ідей, ніж на спробах запропонувати нові і більш досконалі.

2. Необхідно заохочувати всіх до висловлювання якомога більшої кількості ідей. Варто заохочувати навіть фантастичні ідеї. В остаточному підсумку кількість породжує якість.

3. Спонукайте учнів розвивати або змінювати ідеї інших. Об'єднання або зміна раніше висунутих ідей часто веде до висунення нових, що перевершують попередні.

4. У класі можна повісити такий плакат:

A. Say everything that comes to your mind.

B. Do not discuss and criticize the ideas of others.

C. You may repeat the ideas of others.

D. It is desirable to widen the ideas of others.

Використання інтерактивних технологій навчання відіграє важливу роль в засвоєнні, запам'ятовуванні, заохоченні та

підвищення інтересу до вивчення різноманітних тем з англійської мови.

Інтерактивний метод «Мозковий штурм», використовується як креативний метод вирішення завдань, стимулює активність та інтуїтивне мислення людей у процесі пошуку ідей, пропозицій; сприяє інтегруванню накопиченої інформації, чим значно підвищує ефективність прийнятих рішень, що особливо важливо в умовах жорсткої конкуренції необхідні неординарні дії та ідеї, інноваційні стратегії, нові думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пишко О. Л. Інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства. Народна освіта. Електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257;
2. Трачук М. М. Інтерактивні методи навчання – запорука розвитку творчої особистості // методичний посібник. – Чернівці, 2013. – 36 с.;
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч.Посіб.- К.: Акдемвидав. 2004;
4. Єльнікова О. В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій /О. Єльнікова // Імідж сучасного педагога. – 2001. – № 3–4 (14–15). – С. 71 – 74;
5. <https://alexus.com.ua/majster-klas-interaktivna-metodika-navchannya-mozkovij-shturm-metodichna-rozrobka-po-temi/>

Логоша Ганна

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

д.п.н., професор **Комар О. А.**

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ ЗАВДАННЯ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Значимими у розвитку дитини є трудове виховання та виховання господарської культури особистості з раннього дитинства. У дошкільному та молодому шкільному віці воно розпочинається із формування елементарних трудових навичок. Зміст навчально-виховного процесу в сучасній початковій школі визначається законом України «Про освіту» [1], Концепцією Нової української школи.

Трудове виховання та виховання господарської культури особистості – цілеспрямований процес формування у дітей трудових навичок і вмінь, поваги до праці дорослих, звички до трудової діяльності. Його завдання полягає у формуванні в дітей стійких переконань, що праця є життєвою необхідністю. Трудове виховання молодших школярів передбачає привчання їх до самообслуговування, виконання елементарних трудових дій, формування навичок ручної і господарської праці, виховання господарської культури особистості. Навіть найпростіший результат трудових зусиль дитини сприяє її самоусвідомленню, вселяє їй впевненість у собі, прагнення випробувати себе у нових видах діяльності, стати господарем. Праця і трудове виховання дітей та молоді завжди було у полі зору науковців,

оскільки підготовка до майбутнього дорослого життя і участь у певній професійній чи побутовій діяльності немислимі без певних умінь, навичок та компетенцій, що формуються в людини протягом усього життя. Найважливішим для формування елементарних трудових навичок є дитячий вік, коли пластичність людської психіки дає змогу легко пристосовуватися до умов певної діяльності і засвоювати ті чи інші трудові вміння, а потім використовувати їх [2, с. 59]. Проблема виховання господарської культури особистості молодших школярів є актуальною в той час, коли відшуковуються нові підходи до навчання та виховання дітей. Важливим є також усвідомлення традицій українського народу у справі трудового виховання і виховання господарської культури. На сучасному етапі особливо велике значення має залучення дітей до трудової діяльності з раннього віку, в умовах сім'ї, дошкільного закладу та початкової школи. Дитина у цьому віці набуває перші уявлення про працю дорослих, у неї формуються перші навички і вміння в праці, виникає любов і бажання працювати, формується звичка і потреба в праці, відбувається процес виховання господарської культури. Проблема трудового виховання та виховання господарської культури особистості особливо гостро постала в наші дні, коли спостерігається аксіологічна криза, цінності праці, її результати підмінюються фальшивими ідеями багатого життя без зусиль. Майбутнє народу залежатиме від нашої працелюбності, терплячості та наполегливості, вміння працювати на совість і цінувати людину праці. Ці якості повинні бути сформовані у дитини в ранньому віці і стати її життєвим переконанням. Це є важливим завданням сучасної початкової школи.

На важливості трудового виховання дітей наголошував В. Сухомлинський: «Трудове виховання, – зазначав він, – це, образно кажучи, гармонія трьох понять: треба, важко, прекрасно». Праця, трудове виховання дітей та молоді, виховання господарської культури особистості завжди були у полі зору науковців, оскільки підготовка до майбутнього дорослого життя і участь у певній професійній чи побутовій діяльності немислимі без певних умінь, навичок та компетенцій, що формуються в людини протягом усього життя. Найважливішим для формування елементарних трудових навичок є дитячий вік, коли пластичність людської психіки дає змогу легко пристосовуватися до умов певної діяльності і засвоювати ті чи інші трудові уміння, а потім використовувати їх [3]. Найважливішою складовою становлення особистості учня початкової школи, на думку українських учених, виступає розвиток як удосконалення фізичних, психічних, моральних, духовних сил дитини. Таким чином, виховання господарської культури особистості та формування елементарних трудових навичок в умовах сучасної початкової школи є важливим і пріоритетним завданням педагогів та батьків. Трудові навички – це складні системи умовних рефлексів, що мають у своїй основі певні виробничі завдання. Їх формування пов'язується з створенням і закріпленням динамічних стереотипів, тобто функціонуванням у корі півкуль головного мозку нервових зв'язків між елементарними рухами чи певними розумовими актами. Елементарні трудові навички передбачають формування найпростіших умінь трудової діяльності, які реалізуються як у процесі трудової діяльності, так і у грі, навчанні, творчості. Часто їх

підґрунтям виступає механізм наслідування, коли дитина спостерігає, а потім копіює рухи та елементи праці дорослого, прагнучи прилучитися до певної трудової діяльності [4]. Отже, для реалізації завдань виховання господарської культури особистості слід передовсім сформувати вміння та бажання працювати, виконувати різноманітну діяльність, яка стосується щоденного життя, господарських сімейних обов'язків, хобі, початкової діяльності тощо. Важливим у цьому процесі є виховання елементарних трудових навичок школяра. Елементарні трудові навички поділяються на:

сенсорно-перцептивні (сприймання малюнків, певних предметів, засобів праці тощо); моторні (виконання конкретних трудових дій, операцій);

інтелектуальні (читання елементарних технологічних карт, розуміння ескізів, володіння прийомами трудових операцій, усвідомлення і розуміння функцій засобів праці та матеріалів для трудової діяльності тощо) [2, с. 59].

Формування трудових навичок у молодших школярів має бути систематичним і послідовним. У такому випадку поступово зникають зайві рухи, вміння перетворюються на навички, зменшується напруження, розвивається дрібна моторика, дитина чіткіше розуміє мету і результат праці, вчиться змінювати темп діяльності. Умовами ефективного формування елементарних трудових навичок у молодших школярів є:

- побудова означеного процесу на логіці «від простого до складного», «від конкретного до абстрактного»;
- посиленість трудових операцій та відповідність праці

віковим особливостям дитини;

– наявність емоційної складової у трудовій діяльності молодших школярів;

– відповідна частота повторень певних трудових дій та операцій;

– можливість побачити і відчувати конкретний результат власної діяльності і одержати задоволення від праці;

– широке використання засобів природи, мистецтва, фізичної культури, народної творчості у процесі виконання трудових операцій [2, с. 17].

Така логіка у формуванні елементарних трудових навичок, як правило, забезпечує відповідний результат діяльності і створює підґрунтя для успішної майбутньої трудової діяльності у побуті чи професійній діяльності, передбачає виховання господарської культури особистості.

Виховання дбайливого ставлення до історико-культурного надбання та навколишнього природного середовища в учнів початкових класів учнів початкової школи може бути прерогативою всіх навчальних дисциплін (Я досліджую світ, математики, читання, рідної мови, художньої праці, образотворчого мистецтва тощо), якщо розробка їх змісту ґрунтується на принципі забезпечення належних належних взаємозв'язків між ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII.
URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html

1. Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття. Київ : Райдуга, 1994. 62 с.

2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ, 1978. 364 с.

3. Тарасенко Г. С. Естетична цінність природи в системі стратегічних орієнтирів екологічного виховання. *Педагогіка і психологія* : науково-теоретичний та інформаційний журнал АГШ України. Київ : Педагогічна думка, 2017. № 1(14). С. 170-177.

Маліновська Вікторія

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

д.п.н., професор **Комар О. А.**

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Сьогодні наша держава як ніколи потребує відродження національної свідомості, яка виражається в усвідомленні вищих моральних цінностей українського народу й у пізнанні культури та історії. У межах таких вимог проводиться державна політика в освіті.

Проблема формування гуманістичної спрямованості особистості учнів, як складової частини підростаючого покоління, має глибокі історичні та соціальні корені. Вивчаючи проблему в історичному плані, виявляємо, що необхідність формування гуманістичної особистості простежується ще в роботах та вченнях античних мислителів та філософів.

Досліджуючи проблему формування гуманістичної спрямованості особистості учнів в історичному плані ми бачимо той

ціннісний спадок, який видатні представники стародавнього світу залишили сучасній педагогіці, одним із найважливіших складових якого являється гуманізм. Аналіз дослідження даної проблеми виявляє необхідність формування гуманістичного фундаменту сучасної школи, що підвладна впливові динамічного розвитку інноваційних стратегій в усіх сферах сучасного суспільства, що ставить першочергове завдання педагогічного впливу – внести в навчально-виховний процес «зерно», сутність народної та класичної педагогіки – гуманістичну спрямованість.

Розглядаючи ідеї гуманізації виховання в народній педагогіці докиївського періоду, виявляємо педагогічні ідеали того часу – людина працьовита, хоробра, гостинна, котрі доповнюються новими рисами в епоху Київської Русі. На той час взірцем педагогічної думки вважається «Повчання Володимира Мономаха дітям» (1053-1125р.), де вперше була обґрунтована необхідність зв'язку освіти з потребами життя особистості. При цьому особливу увагу автор приділяв важливості розвитку у дітей ініціативності, працелюбства, дотримання гуманістичних відносин між людьми. Класова сутність давньоруської педагогічної думки найбільш яскраво відображена на сторінках «Ізборніка» (1076 р.), упорядкованого київським книжником Іоанном (Грішним). В 44 розділах сформульована концепція виховання, що була прийнята у феодальній державі. В її основі лежать гуманістичні принципи християнської моралі: любов до ближнього, братолюбство, необхідність взаємоповаги, людяності.

Ретроспективний аналіз свідчить, про те, що українська народна педагогіка являє собою цілісну систему, провідними

принципами якої уже у стародавні часи були: зв'язок навчання та виховання з життям, привчання до праці, послідовність та наступність виховних заходів, які застосовувались на той час, гуманність у поєднанні з розумною вимогливістю і таке інше.

Ідеї гуманізації освіти і виховання отримали свій розвиток в практиці багатьох шкіл на Україні в XVI - XVII століттях. Наприклад, в «Уставі Львівської братської школи 1586 р. Порядок шкільний», було записано, що школа повинна покласти початок зміненню злоби на добрі наміри, усунути недоліки законної науки. Приходити до школи повинні всі: і багаті, і бідні. І багатий над бідним у школі не повинен бути вищим, аніж тільки наукою. А вчитель повинен вчити і любити всіх дітей однаково. А кожен учень повинен вчитися за своїми можливостями, але не спрямовувати свої сили на негідництво, а спрямувати на старанність у оволодінні знаннями та моральними нормами поведінки, прояву гідності, поваги, чистоти та цноти. Результатом виховання передбачалась «вченість та людяність».

Видатного українського просвітителя-гуманіста Г. С. Сковороду проблема формування гуманістичної спрямованості особистості теж хвилювала в свій час. Він виступав проти авторитаризму, критикував догму у вихованні, виступав проти сковування людської думки та волі авторитаризмом і догматизмом. В його філософських вченнях простежується ідея так званої «спорідненої праці». Призначення і сенс людського життя - він бачив у тому, щоб через самопізнання і «споріднену працю» прийти до щастя. Саме тому інтелект, моральність і красота він розглядав у тісному взаємозв'язку з працею людини. Г. С. Сковорода вважав, що

виховання потрібно будувати у відповідності із природними задатками дітей, їх особливостями, залучати їх до тієї чи іншої діяльності в залежності від їх можливостей, інтересів та здібностей, а не від соціальної приналежності і статусу у суспільстві.

Дану ідею підтримував і видатний педагог-гуманіст ХХ століття В. О. Сухомлинський, який вважав, що «тільки особистістю можна виховати особистість, тільки характером можна виховати характер» [2, с. 68].

Аналіз педагогічної спадщини минулого дозволяє говорити про те, що корені розв'язку проблеми гуманізації навчання, освіти і виховання всі прогресивні люди свого часу вбачали саме в школі, адже саме школу вони вважали могутнім важелем перетворення життя суспільства. Усі чи були переконані у тому, що завдяки могутній силі виховання, перетворюючи людську сутність, олюднюючи умови навчання, можна змінити усе суспільство на гуманістичних та демократичних засадах. Саме тому всі вони у своїх працях та вченнях акцентували увагу на реформі школи, сутність якої вони вбачали у тому, щоб перетворити школу у майстерню людяності, щоб школа була спрямована на особистісне виховання, надаючи простір для всебічного прояву її істинної індивідуальності і своєрідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина – патріота України (Програмно- виховний контекст). Київ : ЧОПОПШ. 2016. 24 с.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1971. 144 с.

3. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. 2002. 744 с.

Міколута Дінара

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

викладач **Байдюк Л. М.**

ВИКОРИСТАННЯ ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Протягом століть люди вивчали вплив музики на свій організм, самопочуття. Перші дослідження належать Авіценні, який започаткував лікування неврологічних захворювань музикою. У порівнянні з іншими видами мистецтва музика відрізняється надзвичайно сильним психофізіологічним впливом та емоційною реакцією, яка нею викликається.

Встановлено, що музичний слух, слухова увага знаходяться у безпосередньому зв'язку з розвитком артикуляційного апарату. Розучування і виконання коротких, нескладних по мелодійному малюнку, але з чітким ритмом, з частими повторами пісень допомагають швидше й надовго запам'ятати артикуляцію, наголоси, вимову звуків і слів. Завдяки використанню музики і ритму психологічний клімат класу значно поліпшується, зникає напруження, підвищується емоційний тонус у дітей, підтримується зацікавленість до предмету; навіть учні, що не виявляли високих досягнень, почувають себе більш впевнено і комфортно.

Педагоги шкіл переконались, що без виховання у дітей людяності та високих почуттів, їхні знання певного предмету нічого не варті. Для того, щоб збагатити духовний світ школярів, розвинути їхню творчу активність і створити у них позитивний емоційний настрій, радимо використовувати у навчальному процесі кращі зразки англійської та американської поезії. Вона збагачує душу дитини, вчить її бачити красу людини і природи, розвиває любов до слова, радує і дивує мелодійністю та яскравістю мови [4, с. 315].

Пісня з однієї сторони, є зразком іншомовної вимови, а з іншої – носієм культурологічної інформації. До принципів відбору пісенного матеріалу можна віднести:

- принцип автентичності – забезпечує розширення лінгвокраєнознавчого кругозору учнів; у відповідності з цим, вихідним принципом відбору пісенного матеріалу служать народні пісні, короткі римування та приспівки;

- принцип впливу на емоційну і мотиваційну сферу особистості з урахуванням вікових особливостей та інтересів дітей; даний принцип дозволяє відібрати із великої кількості автентичного матеріалу пісні з яскравою мелодією, котрі легко запам'ятати;

- принцип методичної цінності для формування і удосконалення базових мовних навичок і умінь дітей, які забезпечуються відповідністю пісенного матеріалу тематиці усної мови і читання на даному етапі навчання з урахуванням діючих навчальних програм, а також методичних умов даного уроку.

Використання пісень мовою, яку вивчаємо, є актуальним на початковому етапі навчання іноземної мови. По-перше, діти з самого

початку привчаються до культури країни, мова якої вивчається, так як діти, на думку психологів, особливо чутливі до чужої культури. По-друге, при роботі з лінгвокраїнознавчим матеріалом створюється гарна передумова для всебічного розвитку школяра, бо спеціально відібрані пісні стимулюють образне мислення і формують гарний смак [2, с. 2].

Що стосується етапів заняття, на яких може бути використаний пісенний матеріал, то вони різноманітні. У залежності від методичної задачі окремого етапу пісенний матеріал використовується:

- для фонетичної зарядки на початковому етапі заняття;
- на етапі введення, первинного закріплення, а також тренування дітей щодо лексичного і граматичного матеріалу;
- на будь-якому етапі уроку як стимул для розвитку мовних навичок та вмінь;
- як певного роду релаксація в середині або кінці заняття, коли дітям необхідна розрядка, котра знімає напругу та поновлює їх працездатність.

Гарному запам'ятовуванню пісенних текстів сприяє комплекс таких факторів, як рима, лад, тональність, мелодія. Багаточисельні повтори, сприяють легкому мимовільному запам'ятовуванню лексико-граматичних конструкцій, тим самим підвищуючи ефективність тренування. На основі пісенних текстів можна провести найрізноманітнішу роботу з формування і вдосконалення лексико-граматичних навичок говоріння, яку доречно поєднувати з традиційною методикою роботи. Методика використання кожної

пісні передбачає попереднє введення, активізацію і закріплення лексичного і граматичного матеріалу.

Наведемо приблизну послідовність роботи над піснею:

– учитель дає стисло інформацію про пісню, її характер, основний зміст, історію виникнення і логічно пов'язує попередній етап заняття з роботою над піснею. Для забезпечення розуміння кожного слова та граматичної конструкції краще використовувати дослівний переклад рідною мовою;

– перед першим пред'явленням пісні учням пропонується звернути увагу на її характер (лірична, жартівлива і т.д.) і засоби, які на це вказують, на акомпанемент і манеру виконання;

– діти прослуховують пісню;

– після першого прослуховування учитель за допомогою питань перевіряє ступінь розуміння тексту пісні;

– для забезпечення цілковитого розуміння змісту учитель виділяє в тексті пісні граматичні явища, нові слова і забезпечує їх закріплення на іншому етапі навчання. Корисно звертати увагу учнів на способи вираження тієї чи іншої думки засобами іноземної мови;

– фонетичне відпрацювання тексту пісні: учитель звертає увагу дітей на темп і правильність вимови окремих слів і тексту в цілому;

– на наступних уроках пісню повторюють один-два рази до остаточного її засвоєння. В пам'яті дітей закріплюються необхідні для мови словосполучення і граматичні структури [3, с. 2].

Пісні можуть бути використані як елемент релаксації на уроці, а також бути включеними у програму позакласних заходів

Також ефективним способом вивчення англійської мови є використання римівок. Римування та вірші на уроці можуть використовуватись з різною метою: фонетичні зарядки та опрацювання окремих звуків, для опанування англійської інтонації, під час першого представлення теми; під час проведення ігор; фізкультхвилинок; при вивченні граматичного матеріалу тощо. [1, с. 24].

Британський викладач і автор багатьох публікацій Alan Maley вказує на дві головні переваги використання музики і пісень в навчальному процесі:

- Музика легко запам'ятовується.
- Музика забезпечує високий рівень мотивації, особливо для дітей, підлітків і молоді.

Автор книги «Music&Song» Tim Murphey, наголошує, що у викладанні мови все, що ми можемо робити з текстом, ми можемо також робити з піснями, або з текстом про пісні. Tim Murphey підкреслює, що музика і пісні не відносяться до звичайних категорій вивчення мови, таких як граматики, лексики, читання, аудіювання, говоріння. Але вони можуть включатися у зміст цих категорій, і ми можемо зосередитися на них, коли використовуємо пісні [5, с. 74].

Використання пісенного матеріалу стимулює мотивацію, і тому сприяє кращому засвоєнню мовного матеріалу завдяки дії механізмів мимовільного запам'ятовування, яке дозволяє збільшувати об'єм запам'ятованого матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басіна А. Методика викладанні іноземної мови в початковій школі. –К. :1. Шкільний світ, 2007. – С. 128.

2. Вишневецький О. І. Діяльність учнів на уроці іноземної мови: Посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1989. – С. 224.
3. Карпенко О. О. Вивчення іноземної мови через пісню й музику // Англійська 4. мова та література – 2004. - №12. – С. 2-4.
4. . Книга вчителя іноземної мови: Довідково-методичне видання / Упоряд. О. Я. 5. Коваленко, І. П. Кудіна. – Вид. 2-ге, доповн. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – С. 412.
5. Tim Murphey «Music & Songs». – Oxford University Press, - P. 151.

Музикова Катерина

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

викладач **Байдюк Л. М.**

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Одним з найбільш перспективних напрямків у галузі навчання іноземних мов (ІМ) в останні роки, визнається раннє навчання в загальноосвітній школі. Сьогодні вже нікого не треба переконувати в тому, що навчання іноземних мов на початковому етапі навчання сприяє не тільки більш міцному і вільному володінню нею, але й несе в собі великий інтелектуальний, виховний і моральний потенціал.

На початковому етапі навчання іноземної мови закладаються основи оволодіння ІМ. При цьому поряд з розвитком комунікативних умінь учнів у різних видах мовленнєвої діяльності (МД), велика увага

приділяється формуванню навичок володіння мовним матеріалом, оскільки МД ґрунтується на відповідних навичках і уміннях.

Здатність автоматично здійснювати ряд дій та операцій, пов'язаних з викликом слова з довготривалої пам'яті, співвіднесенням його з іншими лексичними одиницями (ЛО), називають лексичними навичками (ЛН).

Мета навчання лексики є формування продуктивних і рецептивних лексичних навичок. Перш за все, при сприйнятті слова на слух повинно відбутися його впізнавання, що передбачає миттєве співвіднесення контекстної форми слова з його початковою формою. Використання комп'ютера дозволяє формувати графічний вигляд з слова одночасно з його звуковим. На етапі показу, на екрані з'являються ЛО і відповідні їм картинки.

Одночасно з графічним зображенням слів школярі мають можливість прослухати ЛО (при цьому відбувається формування звукового вигляду). Письмова фіксація лексики сприяє зміцненню зв'язків слів (мовних, слухових, зорових) і сприяє їх кращому запам'ятовуванню.

Використання Інтернету представляє певні зручності й для вчителя, оскільки він не має можливості принести до школи всі потрібні йому предмети, а їх наочне зображення вимагає великих витрат часу. [2; 1]. Ознайомлення з лексикою за допомогою Інтернету може здійснюватися прямо на уроці, якщо в кабінеті іноземної мови є комп'ютери і вони підключені до локальної мережі. Якщо такої можливості немає, то напевно в наш час вже в кожній школі є підключення хоча б одного комп'ютера до Інтернету та

мультимедійний проектор. Через нього можна показувати як картинки, так і ЛО.

Розглянемо операції, що характеризують продуктивні і рецептивні ЛН і можливість їх відпрацювання з допомогою Інтернету. На етапі тренування та застосування лексики, визначальними будуть операції по з'єднанню слів, виходячи зі змісту висловлювання. З метою формування ЛН вчитель використовує Інтернет для тренування учнів у діях по поєднанню ЛО. Наведемо приклад для відпрацювання цієї операції. Наприклад, учням пропонується:

- співвіднести картинки з ЛО;
- скласти речення із даних слів, заповнити пропуски в пропозиціях/діалогах відповідними ЛО;
- скласти словосполучення із запропонованих слів.

Локальна мережа допоможе вчителю відстежити рівень успішності кожного. Так як всі діти працюють одночасно, можна відразу виявити переможця, якщо виконувати завданн у формі змагання. Швидке виконання подібних завдань дає можливість збільшити обсяг досліджуваної лексики, за рахунок зекономленого часу [3].

Інтернет дозволяє також інтенсифікувати процес навчання лексики на основі виконання дітьми різних, але рівних за складністю завдань. Наведемо приклади вправ на вживання ЛО у мовленнєвій діяльності:

- Скласти цілісний діалог з розрізнених реплік;

– Здогадайтеся про значення слів, схожих з українськими словами, і перевірте точність здогадки по словнику;

– Назвіть іменники, які можуть поєднуватися з даними дієсловами;

– Підберіть усно до даних слів антоніми, синоніми.

При виконанні таких завдань можлива робота двох учнів за одним комп'ютером, тобто Інтернет крім забезпечення варіативності завдань сприяє формуванню в учнів вміння працювати індивідуально і в парі. При навчанні з використанням Інтернету контроль здійснюється на всіх етапах навчання лексики за рахунок того, що з його допомогою вирішується проблема зворотного зв'язку.

Таким чином, Інтернет створює умови для індивідуалізації та інтенсифікації процесу навчання лексиці, забезпечуючи виконання рівних за складністю вправ усіма школярами одночасно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільямс Р, Маклі К. Комп'ютери в школі: переклад з англ. / Заг. ред. і вступ. ст. В. В. Рубцова. - М.: Прогрес, 1998. - 336с.б. Владимирова Л.П. Інтернет на уроках іноземної мови / / «ИЯШ», 2002. - № 3.- 33 с.

2. Полат Є.С. Інтернет на уроках іноземної мови «ИЯШ», 2001. - № 3. - С.5

3. Тормошева В.С. Використання ресурсів Інтернет у навчанні іноземним мовам.

Оріненко Катерина

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Чучаліна Ю. М.**

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Педагогічна теорія і шкільна практика знаходяться сьогодні на якісно новому рівні свого розвитку, який передусім характеризується новою концепцією освіти, оновленою парадигмою виховання.

Під вихованням на національно-культурних традиціях розуміємо процес відтворення у наступних поколіннях тих кращих якостей і рис, що були вироблені й перевірені українським народом упродовж всього періоду свого існування. Педагогічна сутність їх у спрямуванні молодого покоління на особистісно й суспільно корисний шлях самовдосконалення і самотворення, у формуванні його ціннісних пріоритетів. Отже, традиції надійно захищають національну самобутність, сприяють усвідомленню кожного невід'ємною частиною свого народу. Виховні національні традиції вивчаються в загальнокультурних зв'язках, їх неможливо здійснити без національної етнопедагогіки, рідної мови, історії, фольклору, національного світобачення. Таким чином, традиції підтримують сили в історико-етнічному організмі певного народу, забезпечують передачу народних надбань в освіті та вихованні як національної пам'яті, своєрідного педагогічного коду народу [3, с. 38].

Тому, на наш погляд відомі в науці цивілізаційний та формаційний підходи щодо педагогічної теорії і практики не забезпечують у дослідженні їх повноти і багатовимірності. Звідси витікає, що соціально-культурний напрям, який їх об'єднує, в нашу цивілізаційну епоху має бути доповнений традицієзнавчим. Функціонування педагогічної теорії і практики протікає у безлічі традицій. Саме традиції забезпечують збереження національної сутності народу, найвищих вартостей в культурі, людського в людині й природного в природі.

Національно-культурні традиції українського народу зберігають національну пам'ять, застерігають проти того, чого не слід робити в навчанні та вихованні. Традицієзнавчий підхід у педагогіці збагачує зміст виховання згідно з віковичними настановами і вимогами, спрямовує процес виховання до певної благородної мети й добра, на користь усіх народів. Ми не можемо (і не здатні заперечити, що в кожній країні найголовнішим педагогом є народ, який сотні років нагромаджує педагогічний досвід і формує правила виховання, зберігання їх у традиціях. У зв'язку з цим важливо бути гранично уважним та тактовним у всьому, що стосується національних інтересів та національних почуттів, виходячи з того, що національна ідея – не омертвіла уніфікація життя різних національностей, а повнокровна та динамічна їх єдність у багатоманітності [1, с. 23].

Необхідність теоретичного обґрунтування національних основ виховного процесу переконливо доведена в працях класиків педагогіки, діячів української культури і відомих філософів минулого, передусім, - Г. Ващенко, В. Винниченка, М. Грушевського,

Б. Грінченка, М. Драгоманова, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Д. Яворницького та ін. Проте зміст, форми, методи виховання учнів початкових класів на традиціях рідного народу залишаються недостатньо розкритими в педагогічній теорії і практиці.

Цілісна система виховання школярів на національно-культурних традиціях у педагогічній літературі висвітлена вкрай недостатньо. З даної проблеми останнім часом з'явилося чимало праць істориків і філософів, але вони, як правило, носять щодо педагогіки опосередкований, загальний характер.

Причини, що гальмують процес виховання школярів на національно-культурних традиціях українського народу, мають соціально-економічний, загальнопедагогічний і організаційно-методичний характер. Це, по-перше, неповна визначеність мети, цінностей, ідеалів, прикладів і зразків у виховній роботі; по-друге, недосконалість навчальних планів і програм, відсутність підручників нового покоління, неврахування регіональної специфіки традицій, народних промислів, декоративно-ужиткового мистецтва; по-третє, недостатня навчально-матеріальна база, які традиційних загальноосвітніх шкіл, так і освітньо-виховних закладів нового типу; по-четверте, невідповідність навчальних планів вузу запитам різних типів сучасної загальноосвітньої школи, що виявляється в недостатній кваліфікації педагогічних кадрів, зокрема, щодо виховання школярів на національно-культурних традиціях народу [2, с. 88].

Етно- і наукова педагогіка застерігають від байдужого ставлення до національно-культурних традицій свого народу. Нехтування традиціями, неуважне ставлення до звичаїв, обрядів, народних і релігійних свят веде до морального і духовного занепаду нації.

Новий підхід до етнонаціональної сфери виходить з необхідності рівноправ'я та задоволення специфічних інтересів та потреб усіх національностей при повному подоланні будь-яких проявів привілеїв на національному ґрунті. Він орієнтується на спокійне, зважене рішення проблем, що виникають з урахуванням спільних інтересів усіх народів країни. Бо всі вони роблять свій внесок до вселюдської скарбниці духовних цінностей [4, с. 57].

У національно-культурних традиціях вбачали загальнолюдські цінності, розглядаючи національні здобутки українського народу як складову золотого фонду вселюдської культури. Вчитель мусить знати, що педагогічний вплив національно-культурних традицій на формування особистості дитини неперевершений. Учні сприймають їх від батьків і вчителів як дидактичну аксіому, зовсім не відчуваючи, що їх наставляють і виховують [5, с. 24].

Таким чином, звичаї, ритуали, свята, обряди, ідеали народу мають у своїй основі найбільш правильні уявлення про людину і спосіб її життя. Вони об'єднують минуле й майбутнє, утверджують в душах молоді віковічні заповіді старшого покоління, інтегрують певну спільність людей у високорозвинену сучасну націю, а вже потім – у цивілізоване загальнолюдське співтовариство.

Нехтування традиціями свого народу призвело до втрати молоддю національної свідомості, почуття патріотизму, прагнення самовираження і самовдосконалення. Це спричинило нівелювання значущості національних і загальнолюдських цінностей, неправильне тлумачення історії українського народу, національних культурних надбань, розгляд їх лише з позиції класових інтересів. Національні моральні норми, канони совісті, туманності, милосердя почали зникати із змісту виховання, його кінцевих результатів.

Розглядаючи національно-культурні традиції українського народу як педагогічний феномен, варто трактувати виховання і навчання як нероздільний педагогічний процес в двох взаємопов'язаних аспектах. По-перше, це – педагогічний вплив школи, сім'ї, колективу дітей в урочній і позаурочній діяльності; а по-друге, це – готовність учня сприйняти цей вплив, а вчителя, батьків – здійснити його [3, с. 39].

Педагогам, потрібно постійно працювати над відродженням історичної пам'яті рідного народу через поновлення традицій. Інколи їх актуалізації в демократичних умовах на якісно новому, «олюдненому» рівні. Важливим є сприйняття їх всіма етносами, що населяють Україну, для формування почуття культурної єдності й міжнаціонального взаєморозуміння. На базі національно-культурних традицій накопичується енергія для пробудження національної свідомості і поваги до всіх народів.

Таким чином, національно-культурні традиції є унікальним педагогічним явищем, прилучення учнів до національно-культурних надбань рідного народу має пронизувати зміст, форми, методи, всю

організацію діяльності загальноосвітнього навчально-виховного закладу. Школа покликана спиратися на народні традиції, звичаї, обряди, вироблені віками норми поведінки, психологічні та моральні якості українця, спонукати учнів до свідомого регулювання своєї поведінки, що відповідає б народному духу, і українській ментальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балашкевич А. Виховне поле традицій минулого. *Рідна школа*. 1997. №2. С. 21-24.
2. Ващенко Григорій. Виховний ідеал. Полтава: Полтавський вісник, 1994. 190 с.
3. Гуменникова Т. Р. Українські національні традиції як засіб формування першооснов моральної культури. *Початкова школа*. 1996. № 2. С. 38-40.
4. Дем'янко Н. Педагогічні ідеї В.М. Верховинця у сучасній початковій школі. *Початкова школа*. 2007. № 2. С. 56-57.
5. Калініна Л. Проблеми формування естетичних смаків особистості у сучасних педагогічних дослідженнях. *Рідна школа*. 2008. № 5. С. 23-25.

Осіпенко Світлана

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Лоюк О. В.**

РОЗВИТОК ДОПИТЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

На сучасному етапі розвитку суспільства до особистості ставляться вимоги, пов'язані з умінням орієнтуватися у значному потоці інформації, адекватно її сприймати і переробляти. Це можливо за вираженої пізнавальної активності, що реалізується через низку особистісних якостей. Однією з них є допитливість, що характеризує активність у пізнавальній сфері й забезпечує готовність та сталість прагнень суб'єкта щодо опанування новою інформацією.

В Українському педагогічному словнику *допитливість* трактується як «психічна риса, властивість інтелекту людини. Виявляється у прагненні до широти і глибини знань про довколишній світ і саму себе. Допитливість є однією із форм вияву любові до знань як соціальної і духовної потреби розвинутої особистості, психологічною передумовою розкриття сутності явищ і подій. Допитливість розвивається в процесі пізнання і практичного освоєння людиною об'єктивної дійсності» [1, с. 101].

Державний стандарт початкової освіти [2], Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. [3] актуалізують проблему розвитку допитливості учнів. Молодший шкільний вік

зкладає в особистості учня значні можливості в пізнанні навколишнього світу, реалізації потреб та здібностей. Плідним ґрунтом для цього є навчальна діяльність як джерело для спрямованої роботи думки, розвитку активності та життєво важливих якостей особистості дитини.

Предметом допитливості молодших школярів є нові відомості про світ, що містять наукові пошуки, винаходи, відкриття, тому добре продуманий і відібраний навчальний матеріал буде вражати їхню уяву новим, невідомим, буде змушувати їх дивуватися.

Розвиток допитливості в учнів у освітньому процесі початкової школи забезпечується:

1. Підготовкою відповідного ґрунту, до змісту якого включено:

1) створення позитивного ставлення до діяльності (або даного предмета), щоб викликати бажання займатися нею і забезпечити таким чином психологічні передумови допитливості.

Позитивне ставлення створюється двома шляхами:

– *перший шлях* створення позитивного ставлення до діяльності досягається формуванням позитивних емоцій (а потім і почуттів) щодо об'єкта діяльності, до процесу діяльності, до осіб, з якими дитина має справу; це ставлення формується на основі висловлювання педагогом позитивного ставлення до дитини та до діяльності, ознайомлення з прекрасними зразками діяльності, висловлювання віри в сили та можливості дитини, схвалення, допомоги та позитивного оцінювання досягнутих результатів її діяльності. З цього погляду велике значення має успіх (при посильних завданнях, але таких, що передбачають переборювання

труднощів) та її громадська оцінка. Створити емоційне ставлення легше в тому випадку, якщо нова діяльність хоча б частково пов'язана з колишніми інтересами;

– *другий шлях* створення позитивного свідомого ставлення до діяльності лежить через формування розуміння сенсу діяльності, її особистої та суспільної значимості. Це розуміння досягається через безпосередню образну розповідь про сенс діяльності, доступне пояснення та показ значимого результату;

2) накопичення відповідного досвіду, що робить дану діяльність частково знайомою;

3) наявність зовнішніх умов, що створюють можливість отримувати достатньо вражень у тій чи іншій галузі, здійснювати ту чи ту діяльність.

2. Організація систематичної пошукової діяльності, у надрах якої формується допитливість, якій характерна поява пізнавального ставлення та внутрішньої мотивації, пов'язаних з виконанням даної діяльності («Хочеться знати та вміти» тощо). Для розвитку допитливості потрібні всі компоненти пошукової діяльності:

а) виникнення в ході діяльності здивування та питання у самої дитини;

б) постановка та прийняття дитиною завдання для самостійного (або спільного з вчителем) розв'язання;

в) організація пошуку розв'язку завдання, що проходить через низку труднощів та призводить до позитивного результату;

г) розв'язання завдання (навчального, трудового тощо) і показ перспективи цієї роботи, що викликає нові питання й ставить нові

завдання для розв'язання, завдяки чому інтерес стає невичерпним і стійкішим.

Активна систематична самостійна пошукова діяльність та супутнє їй переживання радості пізнання й досягнення формують стійкий динамічний стереотип пізнавального інтересу, який поступово перетворюється на якість, притаманну особистості.

Учителі, які працюють творчо, з метою розвитку допитливості учнів організують найрізноманітніші види інтелектуальної діяльності. При цьому вони враховують вікові та індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їхнього мислення, загальну теоретичну та практичну підготовку. Чим молодший вік, тим цікавішим має бути саме завдання. Лише від майстерності вчителя залежить, як зробити завдання цікавим. Як правило, найцікавішим є те завдання, яке максимально розвиває самодіяльність людини, будить її думку. Уміння творчо розв'язувати проблемні питання пізнавального змісту, викликати в школярів живий інтерес, любов до предмета, вчити їх мислити, активно працювати, міркувати – найважливіше у майстерності вчителя.

3. Побудова діяльності з таким розрахунком, щоб у процесі роботи виникали нові питання і ставилися нові завдання, які ставали б невичерпними на певному уроці.

Із означеного вище можемо зробити висновок, що *допитливість молодшого школяра* – це прагнення здобувачів початкової освіти до глибокого, різнобічного пізнання світу через активний, наполегливий пошук різних способів розв'язання розумових та практичних завдань.

А поняття *«розвиток допитливості молодшого школяра»* трактуємо як процес вдосконалення стійкої пізнавальної спрямованості у дітей 6-10-ти років через створення в освітньому процесі початкової школи психолого-педагогічних умов щодо підтримки у них прагнення до пізнання себе та навколишнього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : «Либідь», 1997. 375 с.
2. Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 року № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 року № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text> (дата звернення: 12.02.2023).
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 16.02.2023).

Петрікова Олена

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Роєнко Л. М.**

ПРИНЦИПИ ДОБОРУ ФОЛЬКЛОРНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ПРАВОПИСНИХ ВПРАВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Одним з основних завдань навчальної дисципліни «Українська мова» в початковій школі є забезпечення розвитку та вдосконалення навичок грамотного писемного мовлення молодших школярів відповідно до норм правопису сучасної української літературної мови. Орфографічна грамотність – це складник загальної мовної культури, що формується внаслідок свідомого засвоєння правописних правил і виконання певного комплексу тренувальних вправ, які забезпечують вироблення необхідних навичок та умінь [Хома, с. 271].

Із метою успішного формування в молодших школярів правописних умінь і навичок при доборі навчального матеріалу для різнотипних вправ слід враховувати: щоб цей матеріал містив розвивальні й виховні можливості; щоб забезпечував свідоме засвоєння правописних правил; щоб кожна з вправ відповідала лінгвістичній природі орфограми й етапу формування правописної навички.

Одним із критеріїв добору навчального матеріалу є урахування необхідності розвивати в молодших школярів такі пізнавальні процеси, як увагу, спостереження, уяву. Ще К. Д. Ушинський писав, що «увага є ті єдині двері, через які в душу дитини входять явища

зовнішнього світу». Увагу учнів привертає насамперед слово вчителя й наочність.

Ще одним критерієм є врахування активності й самостійності учнів під час опрацювання орфографічного матеріалу. Успішність у становленні правописних умінь багато в чому залежить від того, наскільки активно учні включаються в навчальну роботу ще на етапі пояснення орфографічного явища. Учитель має не сам пояснювати дібраний для спостережень матеріал, а залучати до цього учнів, що забезпечить активність і свідомість знань. Самостійність молодшого школяра виявляється у вмінні знаходити і розпізнавати орфограму в слові, реченні, тексті.

Добір навчального матеріалу має підпорядковуватися таким критеріям:

- опора на знання з фонетики й граматики;
- взаємозв'язок орфоепії й орфографії;
- залежність написання від його лінгвістичної природи;
- взаємодія зорових, слухових та артикуляційних відчуттів;
- зв'язок правопису з розвитком мовлення [2].

Враховуючи вимоги до навчального матеріалу для навчання орфографії у початковому курсі мовно-літературної освіти, чудовим тренувальним матеріалом для засвоєння орфографічного матеріалу є українські прислів'я і приказки, загадки та інші малі фольклорні жанри.

Використання малих фольклорних жанрів у практиці навчання української мови безсумнівно сприятиме кращому оволодінню цим предметом, розширюючи знання про мову, лексичний запас і

особливості його функціонування. З іншого боку вивчення прислів'їв та приказок, скоромовок, загадок на уроках української мови є додатковим джерелом народознавчих знань.

Саме усна народна творчість, вливаючись у освітній процес, покликана вирішувати ряд фундаментальних завдань:

1) за допомогою зразків народної мудрості на уроці реалізуються певні дидактичні завдання. Так, використання тих чи інших фольклорних жанрів допомагає вчителю ознайомити і подати учням новий матеріал у доступній їм формі, закріпити дані знання і проконтролювати їх;

2) усна народна творчість на уроці є засобом зацікавлення учнів, підвищення їхнього інтересу до теми, навчального матеріалу та навчання в цілому;

3) фольклорний матеріал у освітньому процесі розвиває дитячу увагу, уяву, пам'ять, мислення, які допомагають учневі в оволодінні необхідним матеріалом;

4) усі без винятку жанри народної творчості мають суттєве значення для формування культури особистості та національної самосвідомості школярів.

Все згадане вище обумовлює актуальність та необхідність використання зразків усної народної творчості на уроках в початкових класах з метою формування основ орфографічної грамотності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хома О. М. Формування орфографічних умінь на уроках української мови в початковій школі. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 3 (11). С. 270–277.

2. Коваль Г. Л., Деркач Н. І., Захарчук З. О., Іванова О. Т. *Методика викладання української мови: Навчально-методичний посібник*. Рівне, 2002. 390 с.

3. *Методика навчання української мови в початковій школі: Навчально-методичний посібник /За ред. М.С. Вашуленка*. Київ, 2011. 364 с.

Пісна Олена

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Торчинська Т. А.**

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ НАД КАЗКОЮ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Нова українська школа буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель, тому одним із творчих та інноваційних його підходів до освітнього процесу є організація лінгводидактичної роботи, складання та застосування дидактичних казок на уроках літературного читання.

Початкова школа – це особлива ланка, яка створює підґрунтя для всієї загальної середньої школи. У молодшому шкільному віці поступово із надр ігрової діяльності визріває і формується навчальна діяльність як новоутворення цього віку і цьому сприяють природна допитливість, емоційність, висока пластичність психіки молодших школярів, їхня готовність сприймати та наслідувати, випробовувати себе, довіра до учителя.

Саме учителю початкових класів належить основна роль у формуванні всебічно та гармонійно розвиненої особистості молодшого школяра. Він має підібрати та віднайти ті методи та засоби навчання, які непомітно та одночасно цікаво стимулюватимуть їх розвиток та жагу до навчання. Тут і приходиться на допомогу казці як цікавий та яскравий засіб виховання. Адже вона справляє значний вплив на особистість дитини. Казка та її педагогічні можливості стали предметом уваги українських педагогів та методистів.

Ідеї використання казки як засобу навчання та виховання молодших школярів актуалізовано у працях науковців, методистів, вчителів-практиків: Н. Батури, О. Гончарової, Н. Дорошенко, М. Кальчук, В. Кротова, Ж. Кучеренко, Т. Руснак, О. Савченко, М. Турова та ін. Зокрема, С. Козоріз описав нестандартні форми роботи над казкою; І. Корнійчук розробив конспекти уроків літературного читання казки у початкових класах; М. Лещенко досліджував вплив казкового матеріалу на формування особистості учнів молодшого шкільного віку.

Казка, що так органічно увійшла в душу дитини, допомагає їй вчитися і вдосконалюватися, переносити у сферу реалій вимріяне і такі бажані дива, коли долаються будь-які труднощі й страхи, негативні імпульси.

Ефективним способом, одним із творчих видів діяльності, які допомагають засвоїти навчальний матеріал, активізувати роботу учнів на уроці та виховувати інтерес до вивчення літературного

читання, є лінгвістичні казки, які за метою використання можна розділити на такі групи:

- інформативні казки, за допомогою яких вчитель вводить нові поняття, факти, знайомить із законами літературознавства;
- казки-ігри, що передбачають активну участь школярів в сюжетній дії казки;
- казки-проблеми, завдання, загадки, що активізують мовленнєву діяльність учнів, підштовхуючи їх до самостійних припущень та відкриттів;
- казки-вправи, що дозволяють вчителю формувати певні уміння і навички школярів (казки в даному випадку виступають як цікавий дидактичний матеріал) [4, с. 41-44].

Лінгвістичні казки на уроках літературного читання можна використовувати по-різному, як дидактичний матеріал, як прийом, що допомагає організувати пояснення нового матеріалу і відтворення засвоєного раніше, як вид роботи з розвитку мовлення (вигадкування дітьми лінгвістичних казок при проходженні тієї або іншої теми).

Казка як засіб навчання може використовуватися в багатьох варіантах:

1. Читання або розповідь казки учителем. Для активізації аналітико-синтетичної діяльності школярів можна супроводжувати це записами фрагментів казки на дошці. Діти охоче приєднуються до колективної розповіді та аналізу.

2. Інсценізація чи драматизація казки. Слухання казки ілюструється окремими сценками, які грають заздалегідь підготовлені учні; зачуванням римованих рядків, казкових повторів тощо.

3. Складання казок. Важливою рисою казкового епосу є яскраво виражена дидактична спрямованість казок. Методика рекомендує скористатися повчальністю казок – вчити дітей самим складати дидактичні казки, і їм це дуже подобається [2, с. 192 - 202].

На думку сучасних лінгводидактів, казка – це усний народний твір, який виник у безпосередньому спілкуванні оповідача із слухачам, зв'язний текст розповідного характеру, з вигаданим, часто фантастичним змістом, якому притаманні всі риси зв'язного тексту, тематична єдність. Лексика казок точно відповідає особливостям предметно-образного мислення дитини. Казка є найбільш ефективним та доступним засобом розвитку творчого потенціалу. Вона активізує дитячу фантазію, розвиває логічне мислення, пам'ять, мовленнєво-комунікативні здібності, творчу уяву, художньо-естетичний смак [1, с. 33-43].

На уроках літературного читання, де присутня казка, діти вчаться усвідомлювати свої почуття, емоції, бажання. Казка відкриває перед дітьми багатогранний спектр почуттів та емоцій. Найголовніша ознака казки полягає у ясності та чіткості змалювання позитивних і негативних рис характеру, дій персонажів, що викликають відповідні чіткі та ясні емоції.

До лінгводидактичних можливостей казки варто віднести її здатність формувати мовну культуру особистості, оволодіння багатозначністю мови, її художньо-образним багатством, композиційно-сюжетною варіативністю. Казка є одним із вирішальних факторів, що визначають розвиток словесної творчості молодшого школяра [3, с. 4].

Чарівний і дивовижний, веселий і життєстверджуючий світ казок входить у душу кожної людини з дитинства, засіваючи її першими зернами добра, краси і справедливості. Казки сприяють розвитку у дітей творчої уяви, логічного мислення.

Казка, вводячи молодшого школяра у світ фантазії, пробуджує їх до активної діяльності. Спочатку до співтворчості, а у щасливому випадку – до творчості. Естетична творчість, що захоплює всі сфери духовного життя дитини – її розум, почуття, уяву, волю. Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини, неможливо уявити дитячого мислення і мови.

Казки є ефективним прийомом усвідомлення важкого матеріалу. Цей жанр молодші школярі готові слухати, обговорювати безкінечно, їх захоплює сюжет, вони з непідробним інтересом стежать за діями незвичайних героїв, за розвитком подій. Читаючи чи слухаючи казку, дитина охоче занурюється у чарівний світ її персонажів, переймається подіями твору.

Казка переносить дітей із буденного світу реальності у світ небуденності, пробуджує фантазію, емоційно зацікавлює і захоплює. Це важливо для розвитку мовлення та мислення молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баєр У. Терапевтична робота з казками і історіями / У. Баєр // *Практ. психологія та соц. робота.* –2014. –№11. – С. 33-43.
2. Бишляга О.М. Лінгвістична казка як засіб вивчення мовного матеріалу, розвитку творчої уяви учнів / О.М.Бишляга, А.С.Саричева // *Таврійський вісник освіти.* –2012. -№2. –С.192-202.
3. Музичук О.О. Казка як засіб розвитку особистісних цінностей молодших школярів // *Проблеми сучасної психології.* – 2012. – № 17.

4. Семез А.А. Казка як засіб виховання моральних цінностей школярів у спадщині В.О.Сухомлинського / Василь Сухомлинський і сучасність: Мат-ли третіх Всеукраїнських педагогічних читань // Упоряд. М.Я.Антонець. – К., - Черкаси – Умань, 1996. – Вип.3. С. 41-44.

Польчук Анастасія

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

викладач-стажист **Солтусенко М. М.**

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Відповідно до Концепції Нової української школи використання ІКТ в освітньому процесі має забезпечити успіх Нової української школи. Використання ІКТ розширює можливості сучасного вчителя щодо здійснення якісного освітнього процесу та створення нового інформаційно-комунікативного освітнього середовища, адже однією із ключових компетентностей нової української школи (НУШ) є саме «інформаційно-цифрова компетентність» учня [3].

В сучасному світі інформаційних технологій, хмарні технології стали важливим інструментом для викладання інформатики в початковій школі. Вони використовуються для зберігання та обробки даних, надаючи доступ до них з будь-якої точки світу. Використання таких технологій на уроках інформатики має свої особливості та переваги.

Перш за все, хмарні технології забезпечують простоту використання та швидкий доступ до інформації. Діти можуть легко звернутися до різноманітних онлайн-ресурсів, таких як електронні підручники, відеоуроки, веб-сайти, ігри та інші матеріали, що допомагають зрозуміти складні концепції та підвищують мотивацію до вивчення інформатики [3].

Друге, важлива перевага використання полягає у підвищенні рівня взаємодії та співпраці між учнями та вчителями. Хмарні платформи дозволяють створювати спільні проекти, обмінюватися даними та інформацією, що робить навчання більш ефективним та інтерактивним [2].

Третє, хмарні технології надають можливість дистанційного навчання, що є надзвичайно важливим у сучасних умовах. Завдяки цьому учні можуть відвідувати онлайн-уроки, отримувати доступ до навчальних матеріалів та завдань, взаємодіяти з вчителем та однокласниками, не покидаючи дому. Дистанційне навчання дозволяє забезпечити безперервне навчання навіть в разі карантинних обмежень або інших обставин, що не дозволяють проводити уроки в звичайному форматі [1].

Незважаючи на всі переваги, використання хмарних технологій має також свої виклики та проблеми. Одна з головних проблем – це безпека даних, оскільки хмарні технології передбачають збереження та передачу даних в інтернеті, що може призвести до їх крадіжки чи порушення конфіденційності. Також важливо пам'ятати про необхідність забезпечення доступу до онлайн-ресурсів тим учням, які не мають належного обладнання чи доступу до Інтернету [4].

Щоб зробити використання хмарних технологій в освітньому процесі більш ефективним, необхідно враховувати особливості вікових та розумових можливостей дітей. Матеріали та завдання повинні бути розроблені з урахуванням рівня підготовки та інтересів учнів, а також використовувати багатоінтерактивні форми та методи навчання.

Отже, хмарні технології є перспективним та ефективним інструментом, що сприяє покращенню якості навчання та підвищенню мотивації учнів до вивчення інформатики. Однак, варто пам'ятати про виклики та проблеми, пов'язані з його використанням, та враховувати особливості дітей при розробці та реалізації уроків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Використання хмарних технологій для дистанційного та перевернутого навчання. *Освітній проект «На Урок» для вчителів* : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua> (дата звернення: 12.04.2023).

2. Ількевич Н. С. Хмарні технології в освіті. Навчально-методичний посібник для студентів фізико-математичного факультету. Житомир: вид-во ЖДУ, 2021. 88 с.

3. Нова українська школа. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 12.04.2023).

4. Що таке хмарні технології і як вони працюють. *EDIN* : веб-сайт. URL: <https://edin.ua> (дата звернення: 12.04.2023).

Руда Анна

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

викладач-стажист **Солтусенко М. М.**

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Застосування методу проєктів є одним із дієвих інструментів набуття учням ключових компетентностей. О. М. Пехота зазначає, що у свідомості учня це має такий вигляд: «Все, що я пізнаю, я знаю, для чого мені треба і де я можу ці знання застосувати». Таким чином, сучасний проєкт учня – це дидактичний засіб активізації пізнавальної діяльності, розвитку креативності та одночасно формування певних особистісних якостей. Для педагога – це прагнення знайти розумний баланс між академічними знаннями, уміннями та навичками [1].

Проєктна діяльність учнів на уроках інформатики сприяє інтеграції різних предметів та є ефективним методом навчання, який допомагає учням не тільки засвоїти нові знання, а й розвивати навички роботи в команді, проблемного мислення та творчості. Наприклад, проєкт з створення анімаційного фільму може включати елементи мистецтва, літератури, інформатики та інших предметів. Це дозволяє учням зрозуміти, як знання з різних областей можуть бути поєднані та використані на практиці [2].

Створюючи проєкти на уроках інформатики може допомогти учням зрозуміти, як використовувати комп'ютер не тільки для розваг, а й для роботи та навчання. Вони зможуть навчитися створювати

цікаві та практичні проекти, які допоможуть їм знайти застосування для набутих знань у майбутньому.

Проектна діяльність має ряд переваг у порівнянні з традиційними методами навчання. Вона забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі та сприяє розвитку їх творчих та креативних здібностей. Крім того, проектна діяльність допомагає змінити підхід до навчання, коли важливо не тільки запам'ятати теорію, а й вміти застосовувати її на практиці [3].

Для успішної реалізації проектної діяльності на уроках інформатики і важливо використовувати доступні для учнів інструменти, а також враховувати їх рівень підготовки та індивідуальні потреби. Також потрібно давати достатньо часу для самостійної роботи учнів, а також включати елементи рефлексії та оцінювання результатів проектної діяльності [2].

Отже, використання проектів на уроках інформатики може стати ефективним методом навчання, який допоможе учням засвоїти нові знання та розвивати різноманітні навички, що можуть бути корисними у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П., Кузьмінська О. Г. Проектна діяльність як засіб формування ІКТ-компетентності учнів. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2014. №3 (51). С.52–59.

2. Основні вимоги до використання методу проектів. *Нова педагогіка* : веб-сайт. URL: <http://www.novapedahohika.com> (дата звернення: 12.04.2023).

3. Проектна технологія на уроках інформатики. *Освітній проєкт «На Урок» для вчителів* : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua> (дата звернення: 12.04.2023).

Фартушна Тамара

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

к.п.н., доцент **Добридень А. В.**

ВИХОВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВИХ ВЗАЄМИН В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність проблеми виховання доброзичливих взаємин в учнів початкової школи зумовлена численними політичними й економічними трансформаціями, характерними для сучасного світового співтовариства та України, яка декларує себе як демократична держави. Криза у сфері цінностей, дефіцит духовності роблять виклик усім без винятку державам, посилюють взаємозалежність народів і роль особистості.

Про необхідність виховання у дітей доброзичливості, толерантності та міжетнічної солідарності зазначають такі документи ООН, як «Загальна Декларація прав людини», «Конвенція про права дитини», «Декларація про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії чи переконань», «Декларація принципів толерантності».

Дослідники завжди були зацікавлені проблемою виховання моральних якостей і гуманних цінностей в учнів початкових класів.

Значний внесок у розвиток цього питання внесли І. Ващенко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші науковці. Теоретичні аспекти проблеми морального виховання були відображені в працях психологів і педагогів І. Беха, Л. Виготського, Г. Жирської, І. Кона. У роботах В. Білоусової, А. Богуш, О. Коберника, Т. Кравченко, В. Кременя, В. Кузя, А. Маслоу, Т. Поніманської, І. Рогальської, В. Сухомлинського увагу зосереджено на необхідності якомога раніше ознайомлювати учнів з моральними поняттями, навчати доброти, виховувати особистісні якості.

Аналіз наукових досліджень засвідчує, що поняття «доброзичливість» не має єдиного визначення, у багатьох працях цей термін трактують як толерантність. Але разом з тим констатуємо накопичення значного теоретичного доробку вчених щодо визначення доброзичливості як базової моральної цінності.

Розглядаючи праці Василя Сухомлинського, у яких педагог «доброзичливість трактує як фундаментальне моральне поняття, що характеризується готовністю і здатністю особистості свідомо слідувати добру. Ознаки доброзичливості завжди співвіднесені з вищою, самодостатньою ціллю і співпадають з людською довершеністю. Добро в першу чергу пов'язане з умінням радіти і жаліти, відгукуватись на почуття інших і тримати свою душу відкритою. Вони проявляються в особистісних взаєминах, які набувають дедалі більшого значення. Дитина навчається прислухатися до думки інших, співчувати та турбуватися, домовлятися і поступатися, співпереживати і ставити себе на місце ровесника» [2, с. 168].

Доброзичливість характеризується здатністю терпеливо ставитися до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки оточуючих. Доброзичлива людина завжди виявляє ціннісне ставлення до людини незалежно від її переконань, віросповідання, національної приналежності.

На думку Івана Беха «складовими доброзичливості можна вважати такі особистісні моральні якості як повага, чуйність, тактовність, делікатність, великодушність тощо. Ці якості взаємопов'язані з емпатійністю людини, її здатністю до співпереживання і співчуття» [1, с. 154].

З метою виховання доброзичливого ставлення учнів початкової школи у навальний та позанавчальний час необхідно впроваджувати:

- уроки «Добра і Краси» (матеріалом для яких є уривки з книжок, приклади з життя);
- подорожі до країни Милосердя;
- психотехнології (гімнастика почуттів, енергетичні вправи «Серце на долоні», «Тепло рук друга»);
- ігрові технології «Квітка добра», «Дзвіночки совісті», «Промінчик людяності»;
- ситуації морального вибору (порівняльні, оцінювальні, проблемні);
- складання родового дерева, розгляд сімейних фотографій, документів, листів та інших родинних реліквій;
- проєктивні діагностичні методики (малюнки «Моя сім'я», «Цінність життя», «Добро і зло»);

➤ години спілкування з метою формування доброзичливого ставлення один до одного;

➤ виховні заходи «Добро завжди перемагає», «Твори добро, бо ти людина!», «Жінка – мати, берегиня!».

➤ театралізовані вправи «Прихід у гості», «Відвідини хворого», «Вітання з Днем народження» тощо.

Важливою складовою формування доброзичливого ставлення в учнів молодшого шкільного віку є казки, які вчать дітей розуміти внутрішній світ персонажів, а, проводячи паралель, і внутрішній світ оточуючих людей. Казка допомагає навчитися співчувати, вірити у добро, формує здатність відчувати і розуміти стан іншої людини. За допомогою казки діти зможуть розрізняти добро і зло. Аналіз дій персонажів допомагає розібратися дітям з певними моральними нормами, правилами поведінки та формує передумови до формування чуйного ставлення до інших.

Під час роботи з казкою педагог спонукає дітей спробувати поставити себе на місце казкового персонажу, побачити ситуацію з іншого боку. Це призводить до створення у школярів так званої «бази життєвих ситуацій», яка при необхідності активізується.

Рекомендуємо для дітей молодшого шкільного віку використовувати казки, які спонукають проїнятися чужими проблемами. Вихованню уважного, сердечного, доброзичливого ставлення до людей, тварин, до чийось переживань, потреб, формуванню співчуття до навколишніх, готовність прийти на допомогу сприяють казки «Коза-дереза», «Івасик Телесик», «Кирило

Кожум'яка», «Котигорошко», «Троє поросят», «Квітка семицвітна» тощо.

Підсумовуючи вище сказане, ми бачимо, що утвердженню у свідомості дитини гуманістичних почуттів сприяє участь дитини у парній, груповій взаємодії, де вони навчаються узгоджувати свої цілі, інтереси з цілями та інтересами класу, поступатися своїм заради колективного, переживати, відповідати не тільки за себе, а й за своїх товаришів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 книгах. Київ : Либідь, 2003. Книга 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т.3. С. 7–274.

Шестак Тетяна

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Науковий керівник:

викладач **Байдюк Л. М.**

ХАРАКТЕРИСТИКА ДИДАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ СУЧАСНОГО УРОКУ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Серед багатьох типологій дидактичних засобів простотою відрізняється класифікація, здійснена Едвардом Флемінгом і Яном Якобі. Вони підрозділяють дидактичні засоби на три групи.

1. Природні засоби, що безпосередньо представляють саму дійсність.

2. Технічні засоби, що побічно відображають дійсність. До цієї групи відносять візуальні, аудіовізуальні, маніпуляційні, автоматичні засоби і моделі.

3. Символічні засоби, що представляють дійсність за допомогою відповідної символіки, наприклад живого і друкованого слова, звуків, технічних малюнків, графіків і т. п. [2, с. 30-31].

Ця класифікація, так само як і багато інших, не відповідає всім логічним вимогам, оскільки між технічними і символічними засобами лінію демаркації установити важко. Представляючи трохи ширше власну класифікацію, я усвідомлюю її відносну недосконалість. Але вона необхідна для характеристики найчастіше використовуваних на всіх щаблях школи дидактичних засобів.

Ця класифікація включає шість наступних категорій:

А. Прості засоби

1. Словесні засоби: насамперед підручники й інші друковані тексти.

2. Прості візуальні засоби: оригінальні предмети, моделі, картини, діаграми, карти.

Б. Складні засоби

3. Механічні візуальні засоби, що дозволяють передавати зображення за допомогою технічних пристроїв, наприклад фотоапарата, діаскопа, епідіаскопа, мікроскопа, телескопа.

4. Аудіювальні засоби, що дозволяють передавати звуки і шуми – за допомогою програвача, магнітофона або радіо.

5. Аудіовізуальні засоби, що об'єднують зображення із звуком: звуковий фільм чи телебачення.

6. Засоби, що автоматизують процес навчання, до яких можна віднести дидактичні машини, лінгвістичні кабінети, називані мовними лабораторіями, а також комп'ютери чи електронні й аналогові цифрові машини [2, с. 34].

Ця класифікація підкреслює певну особливість перерахованих засобів, послідовність її позицій вибудована від простого до складного, що дозволяє усе більш повно замінити усе більше дій вчителя й учня. Якщо в тексті підручника друковане слово тільки замінює живу мову вчителя, то візуальні й аудіовальні засоби з третьої і четвертої груп дозволяють одержати нову якість, що жива мова могла тільки описати, але не відтворити. Легко собі уявити, як ці засоби збагачують дидактичний процес і підвищують його ефективність. Ще більші можливості містяться в засобах п'ятої і шостої груп. Вони можуть репродукувати усі вербальні дії вчителя і, крім того, усе багатство звуків і зорових образів. У зв'язку з цим як складні засоби вони можуть у значно більшому ступені збагачувати дидактичний процес, ніж засоби, віднесені до першої і другої груп, що ми називаємо простими засобами [2, с. 35].

Більш докладній характеристиці простих засобів можна приділити порівняно менше уваги, оскільки вони не вимагають докладних рекомендацій. Сполуки, що входять в їх склад вербальні і візуальні засоби застосовуються в школах усіх типів, причому, напевно, немає предмета, для якого вони були б чимось зайвим.

Дидактичні засоби, які ми називали простими, постійно удосконалюються, здобуваючи нову якість без принципових змін свого характеру. Деякі з них перетворюються в складні, потребуючі

застосування електроустаткування, як, наприклад, що зчитують пристрої або графоскопи.

Засоби, що відносяться до цієї групи, засновані на застосуванні механічних, а точніше, електротехнічних пристроїв. Вхідні в їхній склад візуальні, аудіювальні й аудіовізуальні засоби і засоби, що автоматизують дидактичний процес, існують порівняно недавно завдяки прогресові науки і техніки, причому темп їхнього розвитку дуже високий. Щорічно з'являються все нові ідеї, а засоби навчання, введені раніше, піддаються модернізації. Від винаходу фотокамери Дагером протягом більш ста років ми прийшли до кольорового телебачення, до відеомагнітофонів, дидактичним машинам і комп'ютерам, і ці засоби знаходять усе більш широке застосування в шкільній практиці [1, с. 93].

Механічні засоби: візуальні, аудіювальні й аудіовізуальні – ми розглянули в цілому. Незалежно від того, на які аналізатори вони впливають, з певної точки зору вони аналогічні, тому що засновані на механізмах, що замінюють слухові і зорові дії людини, вони можуть ніби бачити і чути за нього. Завдяки фотоапаратові, діаскопові, кінокамері і проєкційному апаратові ми одержуємо фотографії, показуємо діапозитиви, картини, кінофільми; завдяки програвачеві, магнітофонові і радіо ми одержуємо звукові записи, телебачення і відео передають нам озвучене зображення.

Механічні візуальні засоби являють собою відносно старою групою складних засобів. Свій початок вони беруть з моменту створення в 1839 р. так називаної дагерротипія. В даний час багатство ідей і їхнє застосування, наприклад, у вигляді фотоапарата,

кінокамери, телеприймача або відеомагнітофона виходить за рамки звичайної уяви. Ми уміємо фотографувати не тільки Землю і її об'єкти, але і Сонце і Місяць, причому вже маємо у своєму розпорядженні знімки другої – невидимої із Землі – сторони Місяця, фотографуємо об'єкти мікроскопічних розмірів, а також явища із тривалістю в частки мікросекунд, більш того, за допомогою мікроапаратів, введених усередину людського організму, або апарата Рентгена ми одержуємо знімки всіх органів людини [1, с. 95].

Таким чином, сучасна техніка створила величезні можливості для удосконалювання роботи вчителів й учнів. Сьогодні важко було б уявити собі навчання особливе природничим наукам, технічній або художній творчості і навіть навчання історії чи філології, яке б відбувалося без використання цих можливостей. Причому, зрозуміло, використання цього багатого арсеналу засобів залежить від змісту навчання, від дидактичного уміння і технічної підготовленості вчителя.

Засоби масової інформації здійснюють непрямий вплив одних людей на інших. Розмаїтість інформації, яка надається включає слова, звуки, шуми і зображення, може ефективно впливати на людей, збагачувати їхнього знання, розвивати уміння, формувати принципи і переконання. При цьому сила впливу побічно залежить від якості переданого змісту і від підготовки слухача.

Іншою характерною рисою впливу засобів масової інформації являється відсутність безпосереднього зворотного зв'язку між передачею інформації і її сприйняттям. Своєрідним заміном цього зв'язку є являється суспільна думка, що хоча і не робить зворотного

впливу на дану експозицію, однак дозволяє враховувати в ході наступних експозицій потреби і смаки виразників цієї думки.

Концепція багатобічного навчання пориває з таким вузьким значенням поняття «технократизація» дидактики. Вона ґрунтується на тому, що метою будь-якої освіти є здійснення змін різних складові особистості. Ці зміни здійснюються не через пасивне придбання знань, а на шляху вирішення різнорідних завдань суб'єктом, що навчається. Навчання, позбавлене цих багатих засобів, якими може забезпечити сучасна дидактика, не створює умов для такої активності. Зазначені функції сучасних дидактичних засобів повинні привернути увагу до розмаїтості можливостей створення таких ситуацій, при яких той, якого навчають, може виконувати різні завдання за допомогою багатьох засобів. Одні з цих ситуацій зв'язуються із самостійним придбанням знань, інші – з вирішенням проблем, з дидактичною грою, з інсценізацією літературного твору і переживанням яких-небудь цінностей, а треті – з роботами, що перетворюють навколишню дійсність. Чим більше функцій виконують дидактичні засоби в процесі навчання, тим важливіша їхня роль у формуванні повноцінної людини. Особливо велике значення таких функцій, як допомога в створенні проблемних ситуацій, у формуванні емоційного життя, принципів і мотивацій, у перетворенні дійсності. У цьому насамперед варто бачити гуманістичний зміст використання техніки в процесі навчання [1, с. 101].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Книга вчителя іноземної мови: Довідково-методичне видання / Упоряд. О. Я. 5. Коваленко, І. П. Кудіна. – Вид. 2-ге, доповн. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – С. 412.

2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник для студ. вищих закл. освіти. – К.: Ленвіт, 2002. – С. 327.